

Sumqayıt hadisələri 1988

Dövri mətbuat 2005-ci il

M ü n d ər i c a t

- ❖ İxtiyar Hüseynli. Sumqayıtda qırğın imitasiyası S. 2
- ❖ R.Əsgəroğlu. Biz erməniləri ermənilərdən qoruyuruq S. 3
- ❖ Sumqayıt : 1988-ci il Fevral S. 5
- ❖ Əliyev Telman. “Sumqayıt hadisələri” erməni təxribatı idi S. 6
- ❖ Flora Xəlilzadə. Təşkilatçı və icraçılar ermənilər olmuşdur S. 9
- ❖ Akif Əliyev. Terrorizmin iyrənc formasının “erməni yolu” S. 11
- ❖ Sumqayıt hadisələrindən 17 il keçir S. 13
- ❖ Tofiq Əliyev. Erməni təxribatı S. 14
- ❖ Həsən Sadıqov, Ramazan Məmmədov. Sumqayıt : milli əsarət, ya milli səxavət S. 15
- ❖ Müslümzadə C. Gələcək naminə S. 21

Rus dilində

- ❖ СУМГАЙЫТСКИЕ СОБЫТИЯ — ХЛАДНОКРОВНО СПЛАНИРОВАННА ЧУДОВИЩНАЯ АКЦИЯ S. 24
- ❖ Сумгайыт и Ходжалы – вкус жизни и дыхание смерти S. 28

Sumqayıtda qırğın imitasiyası

Dağlıq Qarabağ ərazisində ekstremist fəaliyyətlərini gündən-günə genişləndirən separatçılar anti-Azərbaycan fəaliyyətlərini Ermənistan ərazisində də davam etdirirdilər. Tarixən Qərbi Azərbaycan kimi tanınan Ermənistanın əzəli sakinləri olan yerli azərbaycanlılara qarşı tətbiq olunan kütləvi deportasiyanın ilk elementləri də artıq özünü biruzə verirdi. Erməni irticası bütün sərhədləri keçmişdi. Erməni diasporu isə, demək olar ki, bütün xarici dövlətlərdə “Qarabağa müstəqillik” şüarını səsləndirir, öz avantüralarına hüquqi-siyasi don geyindirmək məqsədilə tarixi saxtalaşdırır, Azərbaycanla bağlı aparılan əks-təbliğət kompaniyası çərçivəsində dövlətimiz və millətimiz barədə böhtan tapmaqda çətinliklə qarşılaşan erməni lobbisi üçün yeni saxta əsaslar lazım idi. Bu arada dəfələrlə sınaqdan uğurla çıxarılmış bir təcrübədən – erməni əhalinin qırğın imitasiyasından bir daha istifadə olunması qərarı qəbul edilir. Bu, həm erməni əhalisinin yeni “soyqırım”la üzləşməsi barədə çağırışları əsaslandırmaq, həm də azərbaycanlıların əsrin əvvəllərindəki “varvar türklər” olaraq qalmasını göstərmək üçün lazım idi. Təxribatın keçiriləcəyi şəhər də tezliklə müəyyənləşdi: Sumqayıt!

Ermənistan ərazisindən kütləvi şəkildə qovulan azərbaycanlıların böyük qismi 1988-ci ilin fevral ayının ilk günlərində Sumqayıt şəhərinə pənah gətirir. Azərbaycan beynəlmiləçiliyinin şanlı bayraqdarı olan bu şəhərdə əhalinin mühüm hissəsini ermənilər təşkil etdiyindən Ermənistandan zorakılıqla qovulan, bütün əmlaklarını itirən azərbaycanlılarla onlar arasında müəyyən qarşıdurmanın olacağı istisna edilmirdi. Artıq fevral ayının son günlərində Sumqayıtda ilk mitinqlər başlayır. Bundan əvvəl isə şəhərə Moskvadan xüsusi xidmət orqanları əməkdaşlarının səfərlərinin müntəzəm xarakter alması Sumqayıtdakı proseslərin birbaşa olaraq SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin nəzarətində olmasını göstərirdi. Fevralın 27-də şəhər partiya komitəsinin qarşısında kütləvi xarakter daşıyan mitinq səhərisi günü yürüş xarakteri alır. Sumqayıtın o vaxtkı rəhbəri olan Cahangir Müslümzadənin başçılıq etdiyi yürüş tezliklə pərakəndə xarakter alır və yürüşdən ayrılan qrup erməni mənzillərinə hücum edir.

Sonradan istintaq araşdırması nəticəsində məlum olur ki, erməni talanlarına rəhbərlik edən şəxs gizli erməni təxribat qrupunun üzvü olan Eduard Qriqoryan imiş. Azərbaycan dilində təmiz danışan Qriqoryan gəncləri talanlara sövq edərək onları qətlər törətməyə çağırıb. Məhkəmə sübut edib ki, E.Qriqoryan 6 erməni öldürüb. Bu avantüradan sonra Sumqayıtda komendant saati tətbiq olunur, SSRİ DTK-nın sədr müavini Babkovun və SSRİ Prokurorluğunun xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiqi Qalkinin rəhbərliyi ilə istintaq qrupu yaradılır. İstintaq nəticəsində haqsız olaraq şəhərin iki mindən artıq sakini həbs edilmiş, 427 nəfər inzibati məsuliyyətə cəlb olunmuş, 94 şəxs barəsində Respublika Prokurorluğu tərəfindən cinayət işi açılmışdı. Hadisələrdə təqsirli bilinən Əhməd Əhmədov məhkəmə hökmünə apellyasiya şikayətinin qərarı gözlənilmədən güllələndiyi halda, talanlara bilavasitə rəhbərlik edən Eduard Qriqoryana 12 il iş kəsilmişdi. Cəzasını Stavropol həbsxanasında çəkən E.Qriqoryan qısa müddətdən sonra azadlığa buraxılır. Həbs edilən azərbaycanlıların cinayət işi isə Apellyasiya Məhkəməsinin yalnız bir neçə ildən sonra çıxardığı qərarla xətm olunur. Sonrakı illərdə aparılan istintaq araşdırmaları nəticəsində məlum olub ki, erməni lobbisinin sifarişi ilə gerçəkləşən “Sumqayıt genosidi” SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi tərəfindən hazırlanıb və əsasən erməni millətindən təşkil olunan xüsusi qrup tərəfindən həyata keçirilib. 16 il öncə Sumqayıtda baş verən hadisələrin əsil həqiqəti isə dünya ictimaiyyətinə hələ də tam çatdırılmayıb.

İxtiyar Hüseynli

“Azərbaycan” 23 fevral 2005

Biz erməniləri ermənilərdən qoruyuruq

1988-ci ilin fevral ayının axırlarında Sumqayıtda qəflətən iğtişaşlar baş verdi. Hamı çaşılıb qalmışdır. Şəhərdə nizam-intizam pozulmuşdu. Elə bir qarışıqlıq yaranmışdı ki, baş verən proseslərin idarə edilməsi mümkün deyildi. Çünki baş verən proseslər kənarda ssenariləşdirilmişdi və kənardan da idarə olunurdu. Biz bunları sonradan başa düşdük. Axı, şəhərdə elə bil milli və etnik münaqişə üçün əsas yox idi. Xalqlar dostluğu qalası kimi ad çıxaran Sumqayıt şəhərində bu cür hadisələrin baş verməsi hər birimizi şok vəziyyətinə salmışdı. Belə bir şəraitdə biz erməniləri mühafizə edirik, onları qoruyuruq. Sən demə, erməniləri öldürənlər, onların mənzillərini qarət edənlər ermənilərin özləri imiş. Bir qədər keçəndən sonra qaranlıq məqamlar aydınlaşmağa başladı. Artıq gec idi, erməni hiyləsi, erməni məkri öz işini görmüşdür. Ssenari müəllifləri şəhərdə baş verənləri ildirimi sürətilə videokasetlərə köçürüb bütün dünyaya çatdırmışdılar. Vəhşi azərbaycanlı obrazını yarada bilmişdilər. Biz isə hələ özümüzə gələ bilmirdik. Sonra anladığımız ki, zaman-zaman torpaqlarımızı hissə-hissə qoparıb əlimizdən alan, qanımıza susayan mənfur və xəyanətkar ermənilərin toruna düşmüşük. Doğrudur, əvvəllər hiss edirdik ki, ermənipərəst sovet rəhbərliyi, şəxsən M.Qorbaçovun və arvadı Raisanın ABŞ-a gedib erməni lobbisi ilə görüşəndə Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsinə etiraz etməmişdi. Demişdi ki, Dağlıq Qarabağı azərbaycanlılardan ala bilərsinizsə, alın. Bunu eşidən ermənilər fürsəti əldən verməyərək fəaliyyətə başladılar. Biz isə Moskvaya, sovet dövlətinə o qədər inanmışdıq ki, başımıza belə gələcəyini gözləmədik.

Uzun illərdən bəri istədiklərinə nail olmağa yaxınlaşan erməni dığaları hiyləyə əl atdılar və Sumqayıtda iğtişaşlar törətdilər. Hələ hadisələrdən xeyli əvvəl onlar Qafan rayonunun azərbaycanlılar yaşayan məntəqələrinə silahlı hücum edərək onları avtobuslara doldurub Azərbaycana qovmuşdular. Qaçıb gələnlər isə Sumqayıtdakı qohumlarına pənah gətirərək yerli hakimiyyət orqanlarından tədbir görmək üçün imdad diləyirdilər. Şəhərdə və bütün respublikada ictimai-siyasi gərginlik durmadan artırdı. Belə bir vəziyyətdə ermənilər Azərbaycan dilini mükəmməl bilən erməniləri təxribat üçün Sumqayıta göndərmişdilər. Onlar əhali arasında təfriqə salır, milli ədavəti qızıqdırırdılar. Yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən heç bir tədbir görülmədiyindən nəticə faciəli oldu. Əhalimiz erməniləri ermənilərdən qorusalar da iğtişaş baş verdi, qan töküldü. Şəhərdə və respublikada gərginlik artmaqda davam edirdi. Ermənilər Yerevanda və Xankəndində mitinqlərə çıxıb xalqı, separatçıları qızıqdırırdılar. Hadisələr kulminasiya nöqtəsinə çatmışdı. Bir qədər vaxt keçəndən sonra Ermənistan Azərbaycana qarşı ədalətsiz müharibəyə başladı, torpaqlarımızı işğal etdi. Əgər sovet rəhbərliyi ermənilərin fitnə-fəsadlarının qarşısını vaxtında alsaydı və baş verən hadisələri düzgün təhlil edib araşdırsaydı bizim üçün belə dəhşətli hadisələr olmazdı.

Baş verənlər təhlil edildikdən sonra aşkar oldu ki, ermənilər bu hadisələrə uzun müddət və ciddi hazırlıq görmüşlər. Təkcə erməni Eduard Qriqoryan Sumqayıtda 6 erməninə qətlə yetirmişdi.

Bu sübut edir ki, azərbaycanlıların bu işdə günahı olmamışdır. Eyni zamanda respublika rəhbərliyinin, hüquq-mühafizə orqanlarının fərsizliyi ucbatından istintaq materialları alınıb ittifaq orqanlarına verildi. Onlar isə azərbaycanlıları günahlandıraraq cəzalandırdılar. Sumqayıtlı Əhməd Əhmədov mühakimə edilib ermənilərin gözü qarşısında güllələndi.

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Təəccüblü budur ki, hadisələrdən uzun illər keçməsinə baxmayaraq onlara hüquqi siyasi qiymət verilməmişdir. Güman etmək olar ki, Sumqayıtda baş verənlərə nə vaxtsa siyasi qiymət veriləcək, şəhərimizin adına vurulan ləkə götürüləcək.

R.Əsgəroğlu

“Məslək” 24 fevral 2005

Sumqayıt : 1988-ci il Fevral

Hər ötən il Sumqayıt hadisələrinə bir aydınlıq gətirir. Ayrı-ayrı ziyalılarımız öz təşəbbüsləri ilə apardıqları araşdırmaları nəticəsində uzun illər 80-dən çox millətin məskunlaşdığı, dünyada dostluq, qardaşlıq şəhəri kimi tanınmış Sumqayıtda ermənilərin törətdikləri faciəli hadisələrin səbəblərinin açıqlanmasına kömək edirdilər.

1988-ci ilin fevralında Sumqayıtda baş vermiş hadisələrlə əlaqədar məhkum olunmuş şəxslərin bağışlanması və onların üzərindən məhkumluğun götürülməsi haqqında respublika prokurorluğunun qərarında da bir çox məsələlər aydınlaşdırılmışdır. Xüsusi komissiyanın respublika prokurorluğu üçün hazırladığı sənəddə göstərilir ki, fevral hadisələri ilə bağlı keçmiş SSRİ prokurorluğunun istintaq qrupu Sumqayıtda baş vermiş iğtişaşlar üzrə təhqiqat, ibtidai istintaq və məhkəmə istintaqı zamanı qeyri-obyektivliyə yol vermişdir. İstintaq zamanı zorakılıq, hədə-qorxu və digər qanunsuz üsullar tətbiq olunmuş, bir sıra hallarda vətəndaşlara qarşı əsassız ittihamlar irəli sürülmüşdür.

Amma yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Sumqayıta yeridilmiş imperiya hərbi hissəsi zabit və əsgərlərinin törətdikləri cinayətlərə hüquqi qiymət verilməmişdir.

1988-ci il fevral hadisələrindən sonra Sumqayıt şəhər xalq məhkəməsi də mərkəzin tam təsiri altında olmuşdur. Respublika prokurorluğuna təqdim olunmuş sənəddə qeyd edilmişdir ki, Sumqayıt şəhər xalq məhkəməsində baxılmış 427 işin qanuniliyi yoxlanılarkən müəyyən edilmişdir ki, 414 iş üzrə inzibati məsuliyyət qanunsuz tətbiq edilmişdir.

1988-ci il faciəli fevral günlərində beş nəfər sumqayıtlı gənc imperiya hərbi hissəsi əsgərlərinin əli ilə qətlə yetirilmişdir. Xovlu iplik fabrikinin fəhləsi Əhməd Əhmədov isə imperiya paytaxtında mühakimə olunmuş və ən ağır cəzaya –ölümə məhkum edilmişdir.

Son bir ildə, nəhayət Sumqayıt hadisələrinə qiymət verilməsi ilə bağlı mühüm addım atılmışdır. Fevral faciəsinin qurbanlarına şəhidlik statusu verilmişdir.

Sumqayıtda fevral hadisələri ilə bağlı aparılmış çox araşdırmalarla artıq oxucular tanışdırlar. O günlərin ağrılarını bu gün də ürəyində gəzdirən soydaşlarımızı isə hələ də çoxları tanımır. Həmin hadisələrlə bağlı yazılarla qəzetimizin 2-ci və 3-cü səhifələrində tanış ola bilərsiniz.

“Sumqayıt” 25 fevral 2005

“Sumqayıt hadisələri” erməni təxribatı idi.

Hər hansı bir hadisəyə düzgün qiymət vermək üçün vaxt lazımdır. Bunu tarix dəfələrlə sübuta yetirib. “Sumqayıt hadisələri”nin baş verməsi də bizdən uzaqlaşdıqca onun kimlər tərəfindən hazırlanıb, icra edildiyi aydınlaşır. 1990-cı il sentyabrın 8-də SSRİ Ali Soveti palatalarının iclas zalında Ali Sovetin dördüncü sessiyasına həsr olunmuş mətbuat konfransı keçirildi. Həmin konfransda iştirak edən 1500 jurnalistdən biri də mən idim.

Konfransı SSRİ Ali Sovetinin sədri A. İ. Lukyanov aparırdı. Sessiyanın gündəliyində duran məsələlərdən söhbət açan sədr bildirdi ki, yeni ittifaq müqaviləsinin proqram layihəsi hazırlanır. Orada ölkənin bütün xalqlarının, millətlərinin rəyi, fikri, arzusu nəzərə alınacaqdır. Ali Sovet sədrinin bu sözlərindən sonra Ermənistandan gəlmiş jurnalistlər dil-boğaza qoymayaraq sualı sual ardınca yağdırırdılar: “Sumqayıt hadisələri”nə siyasi qiymət veriləcəkmi? “DQMV-nin taleyi necə olacaq”? “1988-ci il fevralın 20-də DQMV Xalq Deputatları Sovetinin sessiyası muxtar vilayətin Azərbaycanın tərkibindən çıxarıb, Ermənistanla birləşdirilməsi haqqında qərar çıxarıb. Həmin qərar Ermənistanın Ali Soveti tərəfindən dəstəklənib. Yeni ittifaq müqaviləsində bunlar öz əksini tapacaqmi”? və sair və ilaxir.

Zala toplaşanlar ermənilərin həyasızlığından təngə gəlmişdilər. Təmkini, səbri ilə daim fərqlənən yapon jurnalistlərindən biri dözməyərək – “SSRİ Prezidenti Mixail Qorbaçovun bəzi fərmanları müəyyən respublikalarda, elə Ermənistanın özündə də işləmir. Buna Ali Sovet necə baxır?” – deyə soruşdu. - Çox pis. Biz SSRİ Prezidentini fərmanlarının sözsüz yerinə yetirilməsinə çalışmalıyıq. - A. Lukyanovun cavabı heç kəsi qane etməsə də, ermənilərdən yaxa qurtarmağa səbəb oldu.

Kremləndən çıxıb “Rossiya” mehmanxanasının qarşısına gəldim. O vaxt ölkə rəhbərliyinin siyasətindən narazı qalan insanlar burada çadırlar quraraq etiraz aksiyaları keçirirdilər. Orta Asiya respublikalarından, Moldaviyadan, Abxaziyadan, Çeçenistandan nümayəndələr çoxluq təşkil edirdi. Etirazçılar arasında Sumqayıtdan, Dağlıq Qarabağdan bir nəfər də erməninin olmamasına təəccüblənsəm də, yaşadığım “Moskva” mehmanxanasının dəhlizi boyu sərgilənmiş “Sumqayıt hadisələri”nin foto-şəkillərini görəndə əhvalım pisləşdi. Həmin şəkillərə hamıdan çox “heyran”lıqla baxan ermənilərin özləri və onlar tərəfindən satın alınmış bəzi xarici agentliklərin müxbirləri idi.

Ertəsi gün “Moskva” mehmanxanasının əsas kopusundakı 1013 nömrəli otağın qapısına vurulmuş plakatda bu sözlər yazılmışdı:

“Burada SSRİ xalq deputatları, yazıçı Zori Balayan və akademik Viktor Ambarsumyan DQMV-də Sovet orqanlarının fəaliyyətinin dayandırılmasına etiraz əlaməti olaraq siyasi aclıq elan etmişlər”. Bir azdan onlara DQMV-dən seçilmiş deputat V. Qriqoryan, ermənistanlı deputat SSRİ xalq artisti S. Sarkisyan və ləğv olunmuş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Xalq Deputatları Sovetinin sədri S. Babayan da qoşuldular. Aclıq edənlər SSRİ Prezidenti M. Qarbaçova Dağlıq Qarabağda SSRİ Konstitusiyası tələblərinin kobud şəkildə pozulduğu barədə məktub göndərmişdilər. Eyni məzmunlu müraciət bütün ermənilərin katolikosu ikinci Vazgen tərəfindən də edilmişdi.

SSRİ Ali Sovetinin dördüncü sessiyasının açılışına bir gün qalmış düzəldilən bu “şou”nun əsl məqsədini mən elə o vaxt anlamışdım və qəzetimizin oxucularına bu barədə geniş məlumat vermişdim. “Moskovskaya pravda” qəzeti müxbirinin aqlığın nə qədər davam etdiriləcəyi barədə sualını cavablandıran Zori Balayan deyirdi: “Bu bizdən yox, Qarbaçovdan asılıdır”. “Komsomolskaya pravda” qəzeti isə həmin günlər Yerevandan xəbər verirdi ki, xalq deputatlarının bu tədbiri Ermənistanda böyük əks-səda doğurmuşdur. Aclıq keçirənlərə Qarbaçovun baş məsləhətçiləri Şahnazarovun, Aqanbekyanın, o vaxtkı SSRİ Dövlət Plan Komitəsinin sədri işləyən Sitaryanın, erməni olan yüksək vəzifəli generalların, tanınmış hüquqşünasların, SSRİ Ali Sovetində ermənilərin vəkili kimi tanınan Qalina Starovoytova'nın gündə bir neçə dəfə baş çəkmələri onu göstərirdi ki, “arxalı köpək qurd basar” məsəli bədnam qonşularımızın devizinə çevrilib.

Siyasi məqsədə çatmaq üçün dünyada ermənilər kimi fəndgir olan ikinci bir millət yoxdur. Onlar qarşılıqları qoyduqları vəzifənin həllində terror aksiyalarından, kütləvi qırğınlardan və məkrli təxribatlardan heç vaxt çəkinməyiblər. Bu barədə tarixdə yüzlərlə fakt qeydə alınıb. Bu gün ermənilərin “1915-ci il soyqırımı” kimi dünyaya car çəkdiqləri qırğınlara əsil müəllifləri də elə onların özləridir. 1988-ci il fevralın 28-29-da Sumqayıtda törədilmiş qanlı hadisələrin əsas təşkilatçıları və icraçıları da ermənilər olmuşlar. Bu, istintaq nəticəsində sübuta yetirilmiş faktdır. Azərbaycanın əzəli torpağı olan Dağlıq Qarabağı qopararaq Ermənistana birləşdirmək istəyində “Sumqayıt hadisələri” katalizator rolu oynamalıydı.

Əgər biz 1988-ci ilin fevralında Azərbaycan ərazisində baş verən hadisələrin xronologiyasını təhlil etsək bunu bir daha aydın görürük. Yuxarıda qeyd etdik ki, fevralın 20-də DQMV Xalq Deputatları Sovetinin sessiyası muxtar vilayətin Azərbaycan tərkibindən çıxarılıb Ermənistana birləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etmişdi. İki gün sonra Əsgəranda Əli və Bəxtiyar adında azərbaycanlı gənclər ermənilər tərəfindən qətlə yetirildi. Həmin gün Sov.İKP MK-nın katibi G.Razumovski Xankəndinə gəldi. Ertəsi gün Vilayət Partiya Komitəsinin birinci katibi V.Gevorkov vəzifədən kənarlaşdırıldı. Yerinə isə qeyri-leqal separatçı təşkilatın “Krunk” un rəhbərlərindən biri olan H.Poqosyan seçildi.

Dağlıq Qarabağ ermənilərinin elçiləri kimi fevralın 25-də Moskvaya gələn Silva Kaputikyan və Zori Balayan Sov.İKP MK-nın katibi A.Yakovlevlə görüşdülər. Ertəsi gün isə onları M.Qarbaçov qəbul etdi. Həmin görüşdə M.Qarbaçovun köməkçisi Şahnazaryan da iştirak edirdi. Sov.İKP MK-nın Baş katibi onlardan təkliflər verməyi istəmişdi. Fevralın 27-də S. Kaputikyanla, Z. Balayanın “təklif”ləri M.Qarbaçova çatdırdılar. Əvvəlcədən hazırlanmış plana əsasən, elə həmin gün Sumqayıtda mitinqlər başlanır. Sov.İKP MK-nın beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin müdirinin birinci müavini Karen Brutens xüsusi tapşırıqla Xankəndinə gəlir. Bütün bunlar ona dəlalət edir ki, “Sumqayıt hadisələri”ndən Moskvanın əvvəlcədən xəbəri olub.

Rusiyanın tanınmış jurnalisti Andrey Karaulov “Moskovski komsomolets” qəzetində yazdığı məqaləsində qeyd edirdi ki, M.Qarbaçov Sumqayıtda törədilən qırğınlara barədə əvvəlcədən xəbərdar olmuşdur, üstəlik, həmin əməliyyat Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin bilavasitə nəzarəti altında yerinə yetirilmişdir. Bu barədə məlumatı 1993-cü ilin sentyabr ayında işıq üzünə görmüş “Armyanski vestnik” həftəlik qəzeti də təsdiq etmişdi.

Həqiqətən də, bu işdən M.Qarbaçovun və DTK-nın xəbəri olmasaydı, Sumqayıtda baş verən iğtişaşların qarşısı dərhal alınardı. Hadisələrin cərəyan etdiyi vaxt SSRİ-nin hərbi prokuroru Katusev

Bakıda idi. Sov.İKP MK-nın məsul işçiləri paytaxtımıza gəlmişdilər. Onlar Moskvadan göstəriş gözləyirdilər. Güc strukturlarını işə salmağa tələsmirdilər, ona görə ki, hələlik Azərbaycanı fakt qarşısında qoya biləcək qədər faciənin miqyası genişlənməmişdi.

Mitinçilərin arasına əllərində ermənilərin yaşadıkları mənzillərin siyahısı olan təxribatçıların yeridilməsi, evlərin damında əvvəlcədən videoçəkiliş qruplarının yerləşdirilməsi, iğtişəşləri törədənlərin arasında qeyri-azərbaycanlıların, o cümlədən, ermənilərin və rusların da olması o demək idi ki, həqiqətən də hadisələr gizli erməni terror təşkilatları və SSRİ DTK-sı tərəfindən idarə olunurdu. Elə həmin gün “Sumqayıt hadisələri”nin ustalıqla montaj edilmiş video lentlərinin bütün dünyaya yayılması da, bu qənaəti təsdiqləyir.

Sumqayıtda yaşamış ermənilərin əmanət kassalarına qoyduqları vəsaitləri bir neçə ay əvvəl çıxarmaları faktının özü də sübut edir ki. “Sumqayıt hadisələri”bir mərkəzdən idarə olunmuşdur. Fevralın 28-də və 29-da Sumqayıtda baş verən iğtişəşlər zamanı 6 nəfər erməni Sumqayıt sakini Eduard Robertoviç Qriqoryan tərəfindən qətlə yetirilmişdir.

Hadisələr zamanı Sumqayıt Şəhəri Milli Təhlükəsizlik İdarəsinin rəisi vəzifəsini icra edən Xanlar Cəfərov indi də yana-yana söyləyir: “Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Kamran Bağirova yalvardım ki, öz millətinin qanını tökməklə öyünən E.R.Qriqoryanın ifadəsini lentə alıb Moskvada mərkəzi televiziya vasitəsilə nümayiş etdirək. Əhəmiyyət verən olmadı. Əvəzində Moskvadan gələn müstəntiqlər bizi təqsirkar saydılar, istintaqı birtərəfli aparıb, təqsiri azərbaycanlıların üstünə yıxdılar. Başda oturanlarımıza da sanki, elə bu lazım idi. Hərəyə bir damğa vurub, Moskva qarşısındakı mütiliklərini bir daha təsdiqlədilər.

Həmin günləri xatırlayan Ermənistanın sabiq prezidenti Levon Ter-Petrosyan müsahibələrinin birində təəssüf hissi ilə demişdi ki, Sumqayıt iğtişəşlərindən sonra Azərbaycan xalqı şok vəziyyətində idi. Əgər SSRİ rəhbərliyi bu məqamdan istifadə edib, DQMV-nin Ermənistana birləşdirilməsi haqqında qərar çıxarsaydı, Azərbaycan xalqı buna etiraz edə bilməyəcəkdi. Bizcə, bunun şərhə ehtiyacı yoxdur.

Əliyev Telman

“Xalq qəzeti” 27 fevral 2005

Təşkilatçı və icraçılar ermənilər olmuşdur

1988-ci il fevralın 28-29-da Sumqayıtda törədilmiş qanlı hadisələrin əsas təşkilatçıları da ermənilər olmuşdur. Bu faktlar istintaq proseslərində dəfələrlə sübuta yetirilmişdir. Tarixdən məlumdur ki, ermənilər qarşılıqlı qoyduqları məkrli məqsədə yetmək üçün həmişə hər cür vəhşilikdən, terrordan, insanlığa sığmayan qanlı cinayətlərdən, hətta öz millətlərinin belə, qanını tökməkdən çəkinməyiblər. Onlara elə gəlib ki, məqsədlərinə çatmaq üçün qan tökülməli, vəhşətlər törədilməli, əxlaqsızlığa qədər müxtəlif mənəviyyatsız hərəkətlərdən çəkinməməlidirlər.

1988-ci ilin fevralında ermənilərin tez-tez xatırladıqları Sumqayıt hadisəsi törədildi. Əslində, Sumqayıtda nə baş vermişdi? Dünyanın bir çox ölkəsindən, eləcə də Ermənistanın özündən əvvəlcədən planlı şəkildə hazırlanan hadisələri lentə almaq üçün operatorlar, fotoqraflar bu şəhərə üz tutmuşdular. Uydurulmuş səhnələr və montaj sonranın işi idi. Fakt o idi ki, Sumqayıtda guya erməniləri qətlə yetirirdilər. Bu vəhşiliyə gələn yolların mənbəyi Ermənistandan başlayırdı.

Ötən əsrin əvvəllərində - 1918, 1948, 1968-ci illərdə ermənilərin millətimizin başına gətirdikləri fəlakətin növbəti qanlı səhifəsi məhz 1988-ci ildə Sumqayıtda açıldı. Bu hadisəyə qədər bəzi xronoloji ardıcılığa diqqət yetirək. 1987-ci ilin payızından başlayaraq ermənilər Ermənistanda yaşayan azərbaycanlılara müraciət edərək onların hazırladıqları saxta sənədə qol çəkməkləri tələb olunurdu. Həmin tələbdə isə bu fikirlər əks olunmuşdu: “Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibindən çıxarılaraq Ermənistanın ərazisi hesab edilsin”. Azərbaycanlılar ermənilərin bu fitvasına uymadıqları üçün təzyiqlər və təhqirlərə məruz qaldılar. 1988-ci ilin yanvarında Ermənistandan Azərbaycana ilk qaçqın dəstələri gəlməyə başladı. Təəssüf ki, bu hadisə o vaxtlar gizlədildi. 1988-ci il fevralın 20-də DQMV Xalq Deputatları Sovetinin sessiyası keçirildi. Bu sessiyada muxtar vilayətin Azərbaycanın tərkibindən çıxarılıb Ermənistana birləşdirilməsi haqqında qərar qəbul edildi. Bu qeyri-qanuni qərara dözməyən xalq arasında bir çaxnaşma duyulmaqda idi. İki gün sonra Əsgəranda ermənilər Əli və Bəxtiyar adlı iki azərbaycanlı gənci qətlə yetirdilər. Xalq ədalətsizliyə dözməyib ayağa durmaq istəyəndə qarşısı alındı. Bu, o dövrdə ən böyük səhv idi. Bununla da separatçı təşkilat olan “Krunk” öz fəaliyyətini daha da genişləndirdi. S.Kaputikyan, Z.Balayan himayədarlarının köməyi ilə M.Qorbaçovun qəbulunda oldular. Bu işdə Qorbaçovun köməkçisi Şahnazarovun da özünəməxsus canfəşanlılığı, köməyi az rol oynamadı. Artıq Sumqayıt hadisələri məhz bu adamların məsləhət və tövsiyələri əsasında hazırlanmışdı.

Təsəvvürə gətirin ki, fevralın 28-29-da Sumqayıtda iğtişaşlar törədir, ermənilər öz millətlərindən olan insanları qəsdən qətlə yetirir, SSRİ-nin o vaxtkı hərbi prokuroru Katusev Bakıda ola-ola Sumqayıtda baş verənlərin qarşısı dərhal alınmadı. Onlar güc strukturlarını işə salmağa tələsmədilər, çünki Azərbaycanı fakt qarşısında qoymaq üçün bu faciənin miqyası mütləq genişlənməli idi. Sumqayıtda baş verən qanlı hadisələr əslində erməni terror təşkilatları və SSRİ DTK-sı tərəfindən idarə olunurdu.

Həbslər başladı. Amma təsadüfən həbs edilmiş Qriqoryan (halbuki o, öz millətinin qanını tökmüşdü) Azərbaycandan çox uzaqlara aparılaraq azad edildi. Heç bir günahı olmayan Əhməd Əhmədov isə Moskva məhkəməsi tərəfindən ölüm hökmünə məruz qaldı. Haqsız yerə həbs edilmiş Elçin Gəncəliyev ona verilən işgəncələrə dözməyərək həbsxanada intihar etdi. Sumqayıt hadisələrinin ilk qurbanlarından biri də Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun tələbəsi Canpolad Orucov oldu.

Bu günlərdə Türkiyə telekanallarının birində azərbaycanlı telejurnalist ölkədə yaşayan erməni həmkarı ilə müsahibə aparırdı. Müxbir türkcə çox təmiz danışan erməniyə güclə başa salırdı ki, Ermənistanda bir türk də qalmayıb. Erməni də öz xislətinə uyğun olaraq söylədi ki, bu hadisələrə bir durum səbəb olub. Məsələn, Sumqayıt və Bakı hadisələri. Təəssüf ki, bizim jurnalist bu xilt sahibinə gün kimi aydın olan bir məsələni başa salmaqdan, deməkdən nədənsə yan keçdi. Məgər bilinmir ki, Sumqayıt hadisəsi nə vaxt olub və onu kim törədib? Ermənistanın sabiq prezidenti L.Ter-Petrosyan müsahibələrinin birində yana-yana demişdi: “Sumqayıt hadisələrindən biz istədiyimiz şəkildə istifadə edə bilmədik. Halbuki Sumqayıt iğtişaşlarından sonra Azərbaycan xalqı şok vəziyyətində idi”. Açıq ermənilər bu qədər tökdükləri qanla, cinayətlə kifayətlənə bilməyiblər. Ən sadə kəndlisindən tutmuş, yazıçısına, söz-sənət sahibinə, siyasətçisinə qədər hamısı körpəlikdən türkcə düşməndir. Bizim unutkanlığımız, bəzi hallarda da laqeydliyimiz onların məkrli xəyanətlərinin yeriməsinə, hətta baş tutmasına şərait yaradıb. Bu, dəfələrlə təsdiq edilib ki, cinayət törədən erməni, həbsə məruz qalan isə öz soydaşımız olub.

Sumqayıt hadisəsi əslində hər bir azərbaycanlının ürək dağdır. Yalnız ona görə yox ki, Ermənistandan çox-çox uzaqda yerləşən bir gənclik şəhərində qətl törədilər, insanların ev-əşiyi dağıdıldı, şəhərin küçələrində müharibə ab-havası yaşadı. Həm də ona görə bizim üçün qəlb ağrısıdır ki, şəra, böhtana düşdük, erməni məkri ilə üzleşdik. Dünya da bu acı həqiqətə göz yumdu.

Flora Xəlilzadə
“Azərbaycan” 01 mart 2005

Terrorizmin iyrənc formasının “erməni yolu”

Sumqayıt hadisələri Azərbaycan xalqının ürəyində qaysaq bağlamış ən dəhşətli yaralardan biridir. Bədxahlarımız tərəfindən hazırlanıb məharətlə həyata keçirilən iyrənc əməllər bizim adımıza yazıldı. Sumqayıt hadisələrinin mahiyyətinə vardığıca, onu sonralar ölkəmizin müxtəlif regionlarında baş vermiş talanlarla müqayisə etdikcə çox həqiqətlər üzə çıxır.

1888-ci il fevralın əvvəllərində Azərbaycanın ayrılmaz parçası olan Qarabağın dağlıq hissəsini respublikamızdan qoparıb Ermənistanla birləşdirmək üçün ermənilər açıq fəaliyyətə başladılar. Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlılara hədə-qorxu gəlir, onları təhqir edir, mal-qara və əmlaklarını zəbt edir, öz yaşayış yerlərindən qovurdular. Əsgəranda iki gəncin – Əli və Bəxtiyarın ölümü ilə ilk qan töküldü. Masis və Qafan rayonlarında vəziyyət daha da gərginləşdi, ilk qaçqınlar axını Azərbaycana üz tutdu. Hadisələrin bu cür nəticələrə gətirib çıxaracağını gözləməyən azərbaycanlılar nə edəcəklərini bilmədikləri bir vaxtda “Böyük Ermənistan” ideoloqları illərdən bəri hazırladıqları ssenarinin növbəti səhifələrini soyuqqanlıqla həyata keçirməyə hazırlaşdılar. Sumqayıtı hədəf kimi seçmiş ermənilər məqsədlərinə çatmaq üçün plan qurmuşdular: Sumqayıtda “azərbaycanlılar tərəfindən törədilmiş” erməni qırğını haqqında bütün dünyaya hay salmaq, Azərbaycan xalqını vəhşi millət kimi qələmə vermək, Ermənistan SSR-də və Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlıları kütləvi surətdə, vəhşicəsinə öz yurd-yuvalarından didərgin salmaq, bu işlərdən xəbərsiz olan erməni xalqının gözündə düşmən türk obrazını yenidən yaratmaq, Bakıdan və Sumqayıtdan qaçqın düşmüş ermənilərin hesabına DQMV-də əhalinin tərkibini ermənilərin xeyrinə dəyişmək və bununla da vilayətdə gərginliyi daha da artırmaq.

Sumqayıt hadisələrindən bir neçə gün qabaq xəbər tutan, uzun illər “Krunk” və “Qarabağ” komitələrinə hər cür yardım edən ermənilər artıq şəhəri tərk etmişdilər. Daşnaklar Sumqayıtda yaşayan gələcək qurbanlarının siyahısını, ev ünvanlarını da qabaqcadan müəyyən etmişdilər. Onlar “Krunk” və “Qarabağ” komitələrinə xidmət etməyənlər idi. Hadisələr vaxtı şəhərdə baş verəcək faciələri lentə almaq üçün də hər cür hazırlıq görülmüşdü.

Fevralın 27-də şəhərə daxil olan cinayətkar qruplar əhali arasında ekstremist əhval-ruhiyyəli iş aparmağa başladılar. Onlar özlərini Ermənistandan qaçmış azərbaycanlılar kimi qələmə verib ermənilərin azərbaycanlılara necə divan tutduqlarından danışmağa başladılar. Ermənilərin hazırladıqları və fevralın sonunda həyata keçirdikləri Sumqayıt hadisələri baş verəndən bir neçə gün sonra ermənipərəst dairələr dünya mətbuatında “azərbaycanlı vəhşiliyinin obrazını” yaratmağa başladılar.

1988-ci il fevral hadisələrindən sonra M.Qorbaçov yüksək dairələrdə “Sumqayıt faciəsi”nə siyasi qiymət verilməsinə tərəfdar çıxmadı. Özünü elə göstərdi ki, guya o, azərbaycanlıların tərəfini saxlayır. Əslində isə o vaxtlar Sumqayıt hadisələrinə siyasi qiymət verilsəydi, həmin “əməliyyat”ın yüksək dairələrdən idarə olunması faktı ortaya çıxa bilərdi. Daşnaklar da bu işə bərk girişmədilər. Onlar elə siyasi qiymətsiz də istədiklərinə nail olmuşdular.

Həmin dövrdə Sumqayıt faciəsindən bütün dünya mətbuatı yazır, İttifaq televiziya və qəzetləri Borovik kimilərinin əli ilə xalqımızın ünvanına cürbəcür iftiralər yayırdılar.

Sumqayıt hadisələrindən dərhal sonra Xankəndindəki mitinqdə ermənilərin azərbaycanlılar tərəfindən “vəhşicəsinə öldürüldüklərini” “yana-yana” bildirən S.Kaputikyan çıxışının sonunda öz yerlilərini qınamışdı. Bu da ölənlər arasında bir erməni uşağının olmaması idi.

Sumqayıtdan sonra baş verənlər göstərdi ki, Dağlıq Qarabağ problemində baş tutmayan fevral hadisələri böyük erməni planında “ön söz” imiş. Amma hadisələrdən dərhal sonra respublika rəhbərliyinin Sumqayıtda törədilənlərin sumqayıtlıların adına yazılmasında mühüm rol oynaya biləcək qərar çıxarmasını siyasi səhnədən uzaqda qalmaq, biganəlik kimi qiymətləndirmək lazımdır. Çünki ermənilər bu qərardan lazımınca faydalandılar. Sumqayıt hadisələrini araşdırmaq üçün keçmiş SSRİ Baş Prokurorluğu tərəfindən 444 nəfərə cinayət işi açılmış, 10-15 sutka təcridxanalarda saxlanılmış, bir neçəsi isə uzunmüddətli həbs cəzasına məhkum olunmuşdu. Sumqayıt hadisələrini keçmiş SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu araşdırmışdı. Bu qrupa keçmiş SSRİ Prokurorluğunun Baş İstintaq İdarəsinin rəis müavini V.Nenaşev və SSRİ Prokurorluğu yanında xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq V.Qalkin başçılıq etmişlər. Onlar istintaq materiallarını baxılmaq üçün SSRİ-nin müxtəlif şəhər məhkəmələrinə təqdim etmişlər. Məhkəmələr də öz növbəsində qanunun aliliyi prinsipini pozaraq ədalətsiz hökmlər vermişlər. 18 oktyabr – 18 noyabr 1988-ci il tarixdə Moskvada keçmiş SSRİ Ali Məhkəməsi Ə.Əhmədovun, Y.Cəfərovun və T.İsmayılovun cinayət işlərinə baxılaraq prosesdə müttəhimlərə qarşı göstərilən ittihamların əsassızlığı sübut olunmuşdur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq Ə.Əhmədova heç bir hüquqi dəlil, sübut olmadan həmin hadisələrin “təşkilatçısı” damğası vurularaq güllələnməyə məhkum edilmiş və hökm 17 ay sonra Moskva şəhərində icra olunmuşdur. Sumqayıt şəhər sakinləri E.Gəncəliyev təcridxanada müəmmalı şəkildə öldürülmüş, T.İsmayılov isə 15 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilərək Tbilisiyə göndərilmiş və orada həlak olmuşdur.

Sumqayıt hadisələrindən bizi 17 illik bir zaman kəsiyi ayırır. Məhz həmin hadisələrdən sonra respublikamızda baş verən hakimiyyət dəyişiklikləri, xarici və daxili siyasətin yarıtmazlığı sonda torpaqlarımızın 20 faiz işğal ilə nəticələndi. Yalnız 1993-cü ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışı ermənilərin mənfur işğalçılıq planlarının, neçə-neçə terror aktının qarşısını aldı. Məhz ümummilli liderimizin apardığı düzgün, ardıcıl və uzaqgörən xarici siyasəti nəticəsində ermənilərin qondarma genosid planları onların qəlbində elə arzu olaraq da qaldı.

Akif Əliyev

“Azərbaycan” 01 mart 2005

Sumqayıt hadisələrindən 17 il keçir

1988-ci il fevralın 27-29-da erməni millətçilərinin hiyləsi ilə Sumqayıtda törədilmiş hadisələr artıq 17 ildir ki, politoloq alimlərin, siyasətçilərin, jurnalistlərin müxtəlif səviyyəli yığıncaqlardakı çıxışlarında, tele-debatlarda, mətbuat səhifələrində dərc olunan yazılarda geniş müzakirə edilir.

Lakin, ermənilərin çox hiyləgərliklə Sumqayıtda törətdikləri hadisələrdən dərhal sonra “Elm” qəzetində dərc olunmuş məqaləsində xain və əzəli düşmənimizin – erməni faşizminin xalqımıza qarşı yönəldilmiş əməllərini ifşa edən görkəmli alimimiz Ziya Bünyadovun “Nə üçün Sumqayıt?” sualının cavabı hələ də yüksək səviyyədə açıqlanmayıb. İllər boyu davam edən müzakirələr də bu sualı tam cavablandırma bilməyib. Üstəlik bu hadisələrə siyasi və hüquqi qiymət də verilməyib.

Nəhayət, 14 ildən sonra - 2002-ci ildə Milli Məclisdə bu hadisələrlə bağlı müzakirələr aparılacağı barədə xəbər yayıldı. Bu hadisələrə siyasi və hüquqi qiymət veriləcəyi xəbəri hamıdan çox sumqayıtlılar tərəfindən böyük razılıqla qarşılandı. Təəssüf ki, bu vəd sonradan reallaşmadı. Odur ki, 17 il keçdikdən sonra bu hadisələrin mahiyyəti, əsil səbəbləri açıqlanmamış qalmaqda davam edir.

Ermənilər isə iddianın özündə də mötəbər beynəlxalq miqyaslı tədbirlərdə Sumqayıtın adını hallandırmaqdan çəkinmirlər. Ona görə də Sumqayıtda törədilmiş hadisələrin hansı məqsədlə təşkil olunduğunu tam dəqiqliyi ilə dünya ictimaiyyətinə çatdırmalıyıq. Bu hadisələrə siyasi və hüquqi qiymət verilməlidir.

“Sumqayıt” 02 mart 2005

Erməni təxribatı

...17 il bundan əvvəl 1988-ci ilin fevral ayında erməni millətçiləri tərəfindən Sumqayıtda törədilən qanlı hadisələrin əsil mahiyyətini dünya ictimaiyyətinə, beynəlxalq təşkilatlara olduğu kimi çatdırmaq, xaricdəki havadarlarına, keçmiş Qırmızı İmperiyanın ermənipərəst rəhbərlərinə arxalanıb xalqımızın başına min bir müsibət açmış xain qonşularımızın iç üzünü göstərmək naminə əziyyətə qatlaşan ziyalıları barmaqla saymaq olar. Tədqiqatçı Eyruz Məmmədov bu cəhətdən fərqlənir.

Tanınmış şair-publisist Əvəz Mahmud Lələdağ “Bəxtiyar-04” nəşriyyatında yenidən çap olunmuş “Erməni təxribatı” kitabına yazdığı ön sözdə jurnalist Eyruz Məmmədovun fəaliyyətini bu cür yüksək qiymətləndirir və qeyd edir ki, Sumqayıtda ermənilər tərəfindən törədilmiş hadisələrin fakt və sənədlərdə araşdırılıb üzə çıxarılmasında, ermənilərin törətdikləri cinayətlərin növbəti həlqəsi kimi erməni terror təşkilatının əməllərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində onun xidmətləri danılmazdır. O ermənilərin Sumqayıtda törətdikləri hadisələrin kökünü, mahiyyətini öz imkanları daxilində araşdıraraq böyük zəhmət hesabına “28-29-na keçən gecə” sənədli-publisist kitab yazıb ərsəyə çatdırmışdır. Yenidən işıq üzü görmüş “Erməni təxribatı” adlı kitab müəllifin son vaxtlar apardığı araşdırmanın məntiqi nəticəsi kimi diqqəti cəlb edir. Azərbaycan, rus və ingilis dillərində nəşr edilən bu kitab xalqımızın haqq səsinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması baxımından müəllifin yeni uğuru kimi qiymətləndirilməlidir.

Tofiq Əliyev

“Sumqayıt” 16 mart 2005

Sumqayıt : milli əsarət, ya milli səxavət?

Redaksiyadan: Elmi araşdırma əslində, “70 illik Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanda bizə qarşı milli əsarət siyasəti aparılmışdır” deyə həyasızcasına haray qoparan erməni separatçı və millətçilərinə tutarlı cavabdır. Gəlin görək, respublika tabeliyində olan şəhər statusu alandan sonra beynəlmiləl şəhərə çevrilən Sumqayıtda ermənilər doğrudanmı əsarət altında olmuşlar? Faktlar inadlı amildir. Sanballı və aktual tədqiqatın müəllifləri statistikaya müraciət edərək faktların dili ilə sübut edirlər ki, ermənilərin Sumqayıtda (və deməli, Azərbaycanda) milli əsarətdə olmalarından söhbət belə gedə bilməz, əksinə, məhz Azərbaycan xalqına məxsus diqqət və qayğı ilə əhatə olunmuş, azərbaycanlılardan qat-qat firavan dolanmışlar.

1988-ci ilə qədər AR Əmanət Bankının Sumqayıt filialında olan 115 milyon 700 min rublun 25 milyonu (21,6 faizi) ümumi şəhər əhalisinin cəmi 5,6 faizini təşkil edən ermənilərin payına düşürsə, məlum Sumqayıt hadisələrindən bir il sonra onların əmanətləri istədikləri ünvanlara köçürülüb; şəhər əhalisinin hər 45 nəfərinə 1 şəxs minik maşını düşdüyü halda, ermənilərin hər 24-ündən birinin şəxsi minik avtomobili olubsa; 1987-ci ildə şəhərdə cəmi bir xarici maşın – “Şkoda-1202” olubsa və həmin maşının sahibi məhz erməni olubsa... hansı milli əsarətdən söhbət gedə bilər?

Həmin elm araşdırmadan parçaları dərc etməkdə davam edirik.

1. Aşkar olunmuş erməni

Hiyləgərliyi nümunələri

Dünya xalqları arasında “erməni” və “hiyləgərlik” sözləri artıq sinonim kimi, yəni mənaca yaxın olan sözlər kimi qəbul edilmişdir. Qaraçılar kimi, ermənilər də Yer kürəsində olan bütün ölkələrə səpələnmişlər. Gəlmə olmaqlarına və yerli əhalinin tərkibində çox az faiz təşkil etmələrinə baxmayaraq, ermənilər hiyləgərlik metodlarını işə salmaqla bütün ölkələrdə istədiklərinə nail ola bilirlər. Təcrübədən çıxmış “erməniçilik” metodları çoxdur: hiyləgərlik, terrorçuluq, yaltaqlıq, satqınlıq, alçaqlıq, əxlaqsızlıq, müxtəlif vasitələrlə ünsiyyət yaratmaq və nəhayət, dünyada bütün milli-etnik qruplardan olan adamlarla ailə-nikah əlaqələrinə girmək və s.

Təcrübə göstərir ki, ictimai həyatın elə bir sahəsi tapılmaz ki, orada erməni olsun və hiyləgərlik etməsin. “Erməniçilik” bu gün onların separatçılıq, millətçilik və terrorçuluq ideologiyasına xidmət edir.

Ermənilər öz saxtakar əməllərini əvvəlcədən düşünülmüş surətdə, elə bir ustalıqla həyata keçirirlər ki, onları asanlıqla görmək və vaxtında dəf etmək, adətən, mümkün olmur. Ermənilərin törətdikləri hiyləgərlikləri aşkar etmək üçün onların uzun illər məskun olduqları və işlədikləri sahələri ciddi elmi-sosioloji tədqiqat obyektinə çevirmək lazımdır.

Sumqayıtın sənaye obyektlərinin və mülki tikintilərinin ilk bünövrə daşlarını düzən “Zaqşənayeinşaati” tikinti trestinin fəhlə təchizatı şöbəsinin ticarət və iaşə şəbəkələrində işləmiş

hiyləgər ermənilərin bəzilərinin şəxsi işləri ilə tanış olarkən Azərbaycanda indiyə qədər açıqlanmamış və geniş əhali kütləsinə çatdırılmamış erməni hiyləgərlik kələfinin birinin ucu tapıldı.

“Zaqşənayeinşaati” trestinin xidmətçi sahələrində işləmiş ermənilərin bəzilərinin şəxsi işləri ilə tanışlıqda aydın oldu ki, 1941-ci ildə Alman- Sovet müharibəsi başlanana qədər Bakıda və respublikanın digər şəhər və rayonlarında ticarət və iaşə təşkilatlarında işləyən az savadlı ermənilər hərbi səfərbərliyə çağırılarkən onlar cəbhəyə, döyüşən orduya yox, Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinə, Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinə, yanğından mühafizə idarəsinə işə göndərilmişlər.

Faktlara keçək:

Avanesov Əziz Avşaroviç. 1895-ci ildə Dağlıq Qarabağın Xanabad kəndində anadan olmuşdur. Onun 7-ci sinif təhsili varmış. Ə. Avanesov 1939-1941-ci illərdə Bakı süd zavodunda qiymət və satış şöbəsinin müdiri vəzifəsində işləmişdir. O, 21 oktyabr 1941-ci il tarixdə hərbi xidmətə çağırılarkən onu Bakı şəhərinin 9-cu milis şöbəsinə sahə müvəkkili vəzifəsinə göndərmişlər. Müharibə qurtardıqdan sonra isə, 1946-cı ildə atıb Bakıda “Jivotnovodçeskoe tovarişestvo” idarəsinin rəisi olmuşdur. 1952-ci ildə isə ona Sumqayıta “Zaqşənayeinşaati” tikinti trestinə “FTŞ”-nin ictimai-iaşə şöbəsinə müdir göndərmişlər.

Əziz oxucu, Avanesov haqqındakı sətirləri bir diqqətlə oxu, şərhini özün ver!

Petrosyan Sergey Osipoviç. O, 1896-cı ildə Hadrut rayonunda anadan olmuşdur. 7 illik təhsili varmış. S. Petrosyan 1936-1942-ci illərdə keçmiş Karyagin (Füzuli) rayonunda dükən müdiri işləmişdir. 1942- ci ildə hərbi xidmətə çağırılan zaman Bakı rayonuna yanğından mühafizə inspektoru vəzifəsinə göndərmişlər. 1946-cı ildə S. Petrosyanın “Zaqşənayeinşaati” trestində anbar müdiri vəzifəsində işləməyini məsləhət bilmişlər.

Osepyan Abel Moiseyeviç. O, 1891-ci ildə Dağlıq Qarabağda anadan olmuşdur. 7 illik təhsili varmış. A. Osepyan tikinti obyektlərində bəna işləmişdir. 1942-ci ildə hərbi xidmətə çağırılmış və Bakıdakı islahəmək düşərgəsinə nəzarətçi göndərilmişdir. 1945-ci ilin iyul ayında onu “Zaqşənayeinşaati” trestinin Həştərxan şəhərindəki meşə materialları bazasına müdir qoymuşlar(!?).

Levonyan Mesrop Qapnoyeviç. O, 1922-ci ildə Ermənistanın Noyenberyan rayonunda anadan olmuşdur. M. Levonyan 1941-ci ildə Bakıda hərbi xidmətə çağırılmış və oradan da Daxili İşlər Nazirliyinin üçüncü bölməsinə milis rəisinin müavini vəzifəsinə məsləhət görülmüşdür. 10 iyul 1945-ci il tarixdə M. Levonyan “Zaqşənayeinşaati” trestinin kadrlar şöbəsinə inspektor vəzifəsinə göndərilmişdir.

Sarkisyan Raçik Melkoviç. O, 1920-ci ildə Bakıda anadan olmuşdur. Orta təhsilli olduğu göstərilir. R. Sarkisyan 1943 –cü ildə hərbi xidmətə çağırılır və Bakı Hərbi Dənizçilik Məktəbinə rəis müavini göndərilir. O, 1944-cü ildə Dəniz Donanmasında Daxili İşlər Nazirliyinin qərargah rəisi təyin edilir. 1945-ci ildə isə, “Zaqşənayeinşaati” trestinin 25Nəli ərzaq dükanına müdir keçirirlər.

Danilyan Avetis Artyomoviç. O, 1893-cü ildə Şuşa şəhərində doğulmuşdur. Onun şəxsi işində dördillik təhsili olması göstərilir. A. Danilyan 1943-cü ildə hərbi xidmətə çağırılır və Daxili İşlər Nazirliyində dəstə komandiri vəzifəsinə qoyulur.03.10.1945-ci ildə onu”Zaqşənayeinşaati” trestinə baş iş icraçısı işləməyə göndərilir.

Şaumyan Setrak Baxşiyeviç. O, 1919- cu ildə Mardakert rayonunda anadan olmuşdur. 7 illik təhsili varmış. O, 1942-ci ildə hərbi xidmətə çağırılmış və Daxili İşlər Nazirliyində yerləşdirilmişdir. 1947-ci ildə “Zaqşənayeinşaati” trestinin “Alüminiumtikinti” idarəsinin xüsusi şöbəsinə rəis qoyulmuşdur.

Oxucu! Göstərilən faktlar düşünməyə vadar edirmi?! Ermənilər, görəsən, nə məqsəd güdürdülər?

Birinci. SSRİ adlanan dövlət dağıldıqdan sonra digər keçmiş milli respublikalarda yarandığı kimi, Azərbaycan Respublikasında da problemlər haqqında danışarkən belə deyənlər olur: “Azərbaycanda qayda-qanun yaratmaq üçün Mir Cəfər Bağırov lazımdır”. Lakin, inkarolunmaz faktlar göstərir ki, M. C. Bağırovun Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə də respublikanın daxili siyasətini o, təkbaşına həyata keçirmirmiş. Bu siyasəti daxili işlər naziri Xoren Qriqoryan və onun başçılıq etdiyi erməni mafiyası “tənzimləyirmiş”.

İkincisi. Çox əfsuslar olsun ki, Azərbaycanda sovet hakimiyyəti illərində mütəşəkkil olaraq aparılan “ümummilli erməni həmrəyliyi”, “umummili erməni birliyi” siyasətini o zamankı respublika rəhbərləri ya görməmişlər və yaxud da görüb göz yummuşlar. Hər iki hal onlar üçün bağışlanılmazdır.

Üçüncü. 1941-1945-ci il qanlı-qadalı illərdə ermənilər Azərbaycanda ikitərəfli siyasət aparmışlar: əvvəla, müharibə illəri hərbi səfərbərliyə çağırılmış erməniləri respublikanın hüquq-mühafizə və yanğından mühafizə orqanlarında yerləşdirməklə onları ölüm təhlükəsindən xilas etmişlər (o zaman həmin təşkilatlarda işləyənlərə “bron” adlanan sənəd verilirdi və onlar cəbhəyə göndərilmirdi). Digər tərəfdən, ən vacibi isə, Bakıda mühüm sahələrdə yerləşdirilən ermənilər ağır müharibə illərində Bakı şəhərinin erməni əhalisinə dayaq olmuşlar, kömək etmişlər. Müharibə illəri ermənilərin Azərbaycanda apardıqları siyasət bir məqsəd güdmüşdür: ön cəbhədə müharibə qırğınından, arxa cəbhədə isə aclıq qırğınından erməni əhalisini mümkün qədər xilas etmək.

Dördüncü. 11 Dünya müharibəsi qurtardıqdan sonra Azərbaycan Respublikasında geniş miqyasda aparılmağa başlanan sənayesalma, şəhərsalma və urbanlaşma prosesləri (maddi və mənəvi mədəniyyətin kəndin inkişafı zərərinə olaraq yeni sənaye mərkəzləri olan şəhərlərə toplanması) şəraitində hiyləgər ermənilər də öz siyasətlərini dəyişmişlər. Onların siyasəti belə olmuşdur ki, müharibə illəri “bron” adı altında hüquq-mühafizə orqanlarında gizlədilmiş erməniləri dinc quruculuq illərində Sumqayıt və Mingəçevir tikintilərində mühüm vəzifələrdə yerləşdirsinlər. Nə qədər acı da olsa, etiraf etməliyə ki, hiyləgər ermənilər öz məqsədlərinə nail ola bilmişlər.

Beləliklə, tədqiqat nəticəsində ermənilərin Azərbaycanda etdikləri hiyləgərliklərin birinin də kələfinin ucu Sumqayıtın ilk sənaye obyektlərini inşa etmiş olan “Zaqşənayeinşaati” tikinti trestinin arxiv sənədlərində tapılmışdır. Kələfin düyünçəsini isə, tədqiqatçılar və maraqlananlar “Bakıticarət”, “Bakıiləşə”, “Bakı məişət xidməti” təşkilatlarının 1941-1946-cı illər arxiv sənədlərində axtarsınlar.

2. Erməni “qəhrəmanlığı” və erməni fərariliyi

Erməni şairəsi,qatı millətçi və separatçı Silva Kaputikyan 1988-ci ildə fevralın 26-da Yerevan televiziyası ilə çıxış edərkən Dağlıq Qarabağla əlaqədar olaraq mağara millətçisi,jurnalist Zori Balayanla birlikdə Moskvada sovet rəhbərlər i ilə apardıqları danışıqlar barədə belə demişdir:”Moskvada Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Siyasi üzvü,Mərkəzi Komitə katibi A.Yakovlev Z.Balayanla məni qəbul etdi.Axşam isə bizi M Qorbaşov qəbul etdi.Birinci qəbul təxminən üç saat,ikinci isə,bir ssat otuz dəqiqə çəkdi. Biz Dağlıq Qarabağda baş verən hadisələr haqqında onlarla ətraflı danışdıq. Biz dedik ki,ikinci dünya müharibəsində ermənilər başqa xalqlardan daha çox öz oğullarını cəbhəyə göndərmişdi.O torpaq ki,o xalq ki,Baqramyan, Babacanyan kimi marşallar,onlarca general və yüzlərlə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı vermişdir,ən yüksək şərəfə və hörmətə layiqdir ”.

Silva Kaputikyan və digər hiyləgər ermənilər yaxşı bilirlər ki,marşallar-Baqramyan və Babacanyan Azərbaycan torpağında doğulmuşlar.Onlar Azərbaycan torpaşının çörəyini yemiş, suyunu içmiş və Azərbaycan xalqının tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinin təsiri altında böyümüşlər.

Miliyyətçə erməni olan sovet marşallarının Azərbaycan torpağında anadan olmaları və bu diyarda böyümələri haqda həтта son dərəcə antiazərbaycan və antisumqayıt fikirli erməni yazıçısı,qatı millətçi Sero Xanzadyan da etiraf etmişdir.S.Xanzadyan Latviyanın Yurmala şəhərində çıxan “Yurmala” adlı qəzetdə(26-29.06.89) yazmışdır ki,sovet ordusunda xidmət etmiş milliyyətçə erməni olan 5 generalın hamısı Qarabağda doğulmuşdur.

Dünya ictimaiyyətinə az qala bütün erməniləri”qəhrəman” kimi tanıتماğa,”qəhrəman erməni obrazı” yaratmağa çalışan dəridən-qabıqdan çıxar Silva Kaputikyan və başqalarını 1941-1946-cı illərdə hazırkı Sumqayıt şəhərinin ərazisində o zaman yerləşmiş təkcə bir hərbi hissədə xidmət etmiş”qəhrəman”ermənilərlə tanış edək.

1941-1945-ci il Böyük Vətən müharibəsi illərində Azərbaycan Respublikasının şəhər və rayonlarından hərbi komissarlıqlar tərəfindən səfərbər olunub Sumqayıtda hərbi sənayedə işləmək üçün göndərilmiş adları çəkilən ermənilər fərarilik etdikdən sonra tutulub mühakimə olunmuşlar.Hərbi tribunal SSRİ Ali Sovetinin 26 dekabr 1941-ci il tarixli fərmanını 316 və 317-ci maddələrinə əsasən onlara həbs cəzası çəkmək müddəti müəyyən etmişdir.Aşağıdakı cədvəldə onların bir qismi göstərilir.

Fərariliyə görə məhkum olunmuş ermənilər

Cədvəl 1

№	Familiyası, adı və atasının adı	Həbs kəsilən tarix	Cəza müddəti
1	Səkişov Qriqoru Karapetoviç	22.10.1945	5 il
2	Avanesyan İsak Samveloviç	28.10.1945	5 il
3	Osepyan Ruben Abramoviç	09.11.1945	5 il
4	Avanesyan Bakir Nikolayeviç	15.11.1945	5 il

5	Qazaryan Poqos Arustamoviç	15.11.1945	5 il
6	Zaxaryan Suren Nersesoviç	15.11.1945	5 il
7	Mirzəbəyyan Qriqori Abramoviç	15.11.1945	5 il
8	Atayan Arsen Semqonoviç	15.11.1945	5 il
9	Akopyan Akop Arkazoviç	18.11.1945	6 il
10	Amiyan Ayqaz Akopoviç	18.11.1945	7 il
11	Oqanesyan Zaxar Akopoviç	18.11.1945	5 il
12	Azadyan Soqomon Osepoviç	19.11.1945	5 il
13	Kasparyan Aleksey M.	19.11.1945	5 il
14	Oqanesyan Barqat Oqanesoviç	19.11.1945	7 il
15	Poqosyan Qurgen Zaxaroviç	19.11.1945	5 il
16	Xaçaturov Qalis Şamiloviç	19.11.1945	5 il
17	Arakelov Armayıs Arşaqoviç	19.11.1945	5 il
18	Oqanyan Xaçatur Sərkisoviç	19.11.1945	5 il
19	Adamyany Uren Martirosoviç	19.11.1945	5 il

Sumqayıt səhrasında sənaye obyektlərini inşa edən hərbi hissədən fərarilik etmiş bir dəstə erməni haqda əldə olunan məlumatı da oxucuya təqdim edirik:

Sənaye obyektlərini inşa edən hərbi hissədən fərarilik etmiş ermənilər

№	Familiyası, adı və atasının adı	Təvəllüdü	Ailəsinin yaşadığı yer	Hərbi hissədən qaçdığı tarix
1	Balayan Balabeq	1906	Yerevan	25.VII.46
2	Cuduşyan Varazdan	1915	Leninakan	27.VII.46
3	Qriqoryan Suren	1917	Şamxor	03.VIII.46
4	Qriqoryan Baqrat	1907	Kirovakan	05.VIII.46
5	Arutyunyan Aqabeq	1894	Martuni	22.VIII.46
6	Saakyan Petros	1924	Şaumyan kənd	29.VIII.46
7	Saakyan Qriqori	1907	Gürcüstan	19.VIII.46

8	Abovyan Arşaq	1907	Gürcüstan	29.VIII.46
9	Qəhrəmanyan Qriqori	1907	Yerevan	29.VIII.46
10	Avanesyan Verdi	1925	Hadrut	31.VII.46
11	Xaçaturyan Bağdasar	1914	Yerevan	27.VIII.46
12	Qalstyan Arşaq	1913	Yerevan	18.IX.46
13	Nersesov Georgi	1915	Gürcüstan	28.IX.46
14	Kasparyan Suren	1916	Hadrut	28.IX.46
15	Malyasyan Zaven	1926	Martuni	28.X.46
16	Kalonyan Vano	1914	Yerevan	28.X.46
17	Qalstyan Qrant	1917	Yerevan	28.X.46
18	Avakyan Sergey	1924	Şamxor	28.XI.46
19	Karapetyan Sərkis	1920	Leninakan	28.XI.46
20	Çerçinyan Bağdasar	1914	Yerevan	28.XI.46
21	Alesanyan Jora	1923	Martuni	28.XI.46
22	Misgəryan Levon	1905	Ağstafa	28.XI.46
23	Babacanyan Yeqor	1915	Mardakert	28.XI.46
24	Qriqoryan Asatur	1917	Mardakert	28.XI.46
25	Mirzoyan Armenak	1905	Mardakert	28.XI.46
26	Azaryan Avanes	1895	Mardakert	28.XI.46

Beləliklə erməni xalqı heç də, Silva Kaputikyanın israr etdiyi kimi, təkcə qəhrəmanlar yetişdirən millət deyildir. Onun bəs qədər caniləri də, hərbi fərariləri də olmuşdur.

Həsən Sadıqov,

Ramazan Məmmədov

“Dirçəliş” 2005 fevral - mart

Cələcək naminə

Bu gün 1988-ci ilin fevral-mart aylarında Sumqayıt şəhərində törədilən təxribat hadisəsini sadələşdirib tarixi baxımdan keçmiş SSRİ-nin dağıldığı dövrdə, çoxsaylı buna oxşar hadisələrdən biri kimi qiymətləndirmək istəyənlər az deyil. Təəssüflər olsun ki, respublikada bəzi səviyyəsiz, özlərini siyasətçi sayan, yersiz hərəkətləri və ifadələri ilə özlərini gülünc vəziyyətə salan belə deyək “fəallar” nəticə çıxarmağa tələsirdilər. Bəziləri “Sumqayıt idarə olunmurdu”, “Sumqayıtda qaçqınlar var idi”, “Sumqayıt gənclər şəhəridir”, “Telefonlar işləmirdi”, yaxud Qorbaçov demişkən: “Qoşunlar gec gəldi” kimi düşüncəsiz, heç bir məntiqə sığmayan, özlərini gözə soxmaqdan başqa heç nəyə xidmət etməyən bəyanatlar və fikirlər söyləyirdilər. Bundan əlavə, bu qurama təxribat hadisəsini azərbaycanlıların, sumqayıtlıların boynuna qoymaq bəzi xarici siyasi qurumlar tərəfindən hələ də müşahidə olunur.

Bununla bağlı qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra ciddi təzyiqlərlə rastlaşmağına baxmayaraq, bu və xaricdən yayılan başqa iftiraları daim əsaslı şəkildə rədd etməyə çalışıb, vaxt baxımından ardıcılıqla belə çirkin əməllərin xaricdən təşkil olunduğunu tamamilə ifşa edib, Azərbaycan Respublikasının dövlət qurumları ictimaiyyət, jurnalistlər, ələxusus, sumqayıtlılar, şəhərin fəalları məsələ ilə bağlı geniş iş aparmış, tarixi əhəmiyyətli faktlar toplamışlar.

Bu gərgin əməyə yararsız siyasətçilər tərəfindən, Azərbaycanın müasir dövrdə böyük dövlətlərin geostrateji maraqlarından doğan sadə bir səhifə kimi qiymət vermək istəyənlər də az deyil. Ümumiyyətlə götürdükdə, buna oxşar faciəli hadisələr müasir və keçmiş tariximizdə az olmayıbdır. Sadəcə, Azərbaycan tarixində belə məsələlərə unutqanlıqla yanaşılmış, bəzi hallarda ayrı-ayrı şəxslərin marağı daxilində lazımi qiymət verilmirdi və nəticədə millətimizin başına yeni-yeni müsibətlər gətirilir, saysız-hesabsız torpaq və insan qurbanları verirdi.

Bütün bunlar Azərbaycan xalqını təsir altında saxlamaq, müstəqilliyin qarşısını almaq, sərvətlərimizdən qanunsuz faydalanmaq və sair milli maraqlarımızı zəbt etmək məqsədilə kənardan təşkil olunurdu. Yalnız ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə belə tələpəklü məsələlər dövlətimizin siyasətində ön cərgəyə çıxarılmış və bunun əsasında Azərbaycan xalqının milli ideologiyası formalaşmışdır.

Məqaləni yazmaqda məqsədimiz heç də nəzəri, yaxud siyasi məsələlərlə bağlı geniş açıqlamalar vermək deyil, sadəcə o vaxt Sumqayıtın rəhbəri kimi vəzifə aidiyyətinə görə və bir vətəndaş, canlı şahid kimi, hadisələrə obyektiv qiymət vermək məqsədilə bəzi qaranlıq məqamları açıqlamağı özümə borc bilirəm. Sumqayıt hadisələrinə obyektiv, ədalətli siyasi qiymət vermək, onun əsil təşkilatçıları ifşa etmək üçün biz mütləq hər hansı bir ciddi cinayəti araşdırmaq kimi bir neçə önəmli məsələni ortaya qoymalıyıq.

1. Bu, kimə və nə üçün lazım idi ?

2. Bunu həyata keçirən icraçı kim idi və hansı vasitələrdən istifadə edirdi ?

Şübhəsiz ki, bu nə Azərbaycan xalqına, nə ayrı xalqların sadə əmək adamlarına lazım idi. Belə olan halda, o vaxt Azərbaycanla bağlı bəzi geostrateji məsələləri nəzərdən keçirməliyik.

Artıq SSRİ-də yenidənqurma adı altında dağıdıcı hərəkətlərə təkan verilmişdir. O zaman sadə insanların hissələrindən doğan belə halların “perestrelka”, yəni gülləbaran ilə nəticələnməyi fikirləri də mövcud idi. Qorbaçovun Reykyavik danışıqları yenidənqurma adlanan hərəkətə yeni

təkan verdi. Nəticə isə hamıya bəllidir : Varşava bloku dağıldı, Pribaltika ölkələri SSRİ-ni tərk etdilər və üstəlik, NATO-da təmsil olunublar.

Sovet sistemi elə qurulmuşdu ki, fəvqəladə məsələlərdə məlumat və qərarvermə imkanının sahibi Siyasi Büro və onun qolunun gücü olan xüsusi orqanlar idi. Qorbaçovun SSRİ-ni dağıtmaq proqramı şəkk-şübhəsiz işlənilib hazırlanmışdı. Qorbaçov nüfuz sahibi olmadığına görə ayrı yol seçə bilməzdi. Yeganə ona maneə Siyasi Bürodada nüfuz sahibi olan azərbaycanlı Heydər Əliyev, qazax D.Kunayev, ukraynalı Şerbitiski ola bilərdilər. Ona görə də onlar siyasi bürodan uzaqlaşdırıldılar və bundan sonra münaqişələr alovlanmağa başladı : Azərbaycanda-Dağlıq Qarabağ, Ukraynada-Kırım, Moldovada-Dnestrıyanı, Qazaxıstanda-süni gənclər qiyamı, Özbəkistanda-milli münaqişə.

Stepanakertdə 1988-ci ildə keçirilən qanunsuz mitinqlər və tələblər hamının yaxşı yadındadır. Bakıda ona heç kəs müdaxilə edə bilmirdi. Lakin 24 fevral 1988-ci ildə Bakıda Moskvanın yüksək rütbəli partiya, hərbi və xüsusi orqanlarının nümayəndələri rahatcasına iştirak edirdilər. Həmin plenumda rəsmi şəkildə Qarabağda olan hadisələrə aid partiya, respublikanın fəalları öz etirazlarını və narahatlıqlarını bildirdilər.

Bir gündən sonra Sumqayıtda təxribat əməlləri müşahidə olunmağa başladı. Tək-tək olsa da, dükanların pəncərələri sındırılır, trolleybus dayanacaqları dağıdılırdı. Belə vəziyyətdə şəhərin təhlükəsizlik idarəsi və milis orqanları tərəfindən şəhərdə zəruri fəvqəladə əməliyyatlar keçirmək təklifi irəli sürüldü və bu haqda Bakıya DTK-ya xəbər verildi. Səhəri gün, yəni fevralın 27-də, Bakıya əvvəlcədən (səbəbi məlum deyildi) ezamiyyə olunan Moskvanın xüsusi orqanlarının yüksək rütbəli nümayəndələri Sumqayıta gəlib fəvqəladə tədbirlərin həyata keçirilməsinə qadağa qoydular və bunu Qorbaçovun demokratiya və aşkarlıq siyasətilə əsaslandırdılar. Qeyd edək ki, əsas təxribatlar hələ baş verməmişdi. Martın 2-nə qədər şəhərdə sabitliyi pozmaq məqsədilə şüarlar yayan nömrəsiz iki ağ "Volqa-Qaz 24" markalı maşın adı insanlar tərəfindən müşahidə olunmuşdu. Milis tərəfindən saxlanılarkən, onlar DTK vəsiqələrini təqdim etmişdilər.

Fevralın 28-dən şəhərdə mütəşəkkil dağıdıcı qurumların sayı xeyli artdı. Fevralın 29-da qoşunlar yeridildi, fəvqəladə vəziyyət isə martın 2-də axşam elan olundu. Belə çıxır ki, qoşunları yeritmək hansısa məlumatı yaymaqdan rahat imiş. Tam inamla deyə bilərəm ki, özləri törətdikləri təxribatları davam etdirsinlər və hərbiçilər onlara mane olmasın. Fikir verin, fəvqəladə vəziyyət elan olunan kimi, martın 3-dən mütəşəkkil qurumlar bir anda yox oldular.

Oxşar qayda 1990-cı ildə Bakıdakı hadisələrlə bağlı cərəyan etdi. Əvvəlcə dağıdıcı qurumlar, sonra, qoşunlar, yalnız sonra fəvqəladə vəziyyət. Burada amma -bir fərq var-1988-ci ildə Sumqayıtda və 1990-cı ildə Bakıda ayrı-ayrı qoşunlar idi. Sumqayıtda olan qoşunlara rəhbərlik edən general Krayev əsil vətənpərvər, ləyaqətli hərbiçi kimi özünü nümayiş etdirdi, hərbiçiləri heç bir təxribata yönəltmədi və daim bizimlə -bütün Sumqayıt fəalları ilə sıx əlaqəli oldu. Sonradan o, xüsusi orqanlarla əlbir olmadığına ağrısını çəkdi. Ona hadisələrdən əvvəl təqdim olunmuş general-polkovnik rütbəsi geri alındı, Polşaya aşağı vəzifəyə təyin olundu və qısa bir müddətdən sonra istefaya göndərildi.

Qoşunlarla bağlı bir məsələyə toxunmaq istərdim. Krayev Bakıda yerləşən qərargahın generalı idi. Sumqayıtda o, komendant təyin olunmuşdu. Qoşunlar isə Rusiyanın ayrı-ayrı bölgələrindən gəlirdilər: Sverdlovsk, Krasnoyarsk, Moskva ətrafından və s.

Maraqlısı budur ki, yeridilən qoşunların siravi çavuş və kiçik zabit heyətini Sumqayıta yola salarkən demişdilər ki, siz Əfqanıstana gedirsiniz. Onlar da o hisslərlə təyyarələrdən Nososlu qəsəbəsində enib şəhərə daxil olmuşdular. 10 minə qədər qoşun idi. Krayev özünü itirmədi, bizə müraciət etdi. Bunun təhlükəsini başa düşərək biz şəhər fəallarına kiçik rütbəli zabitlərlə görüşmək və fərdi işləmək tapşırığı verdik və Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin blankları, SSRİ-nin xəritəsi,

Xəzər dənizinin mövcudluğu onlara anladır ki, Sumqayıt Əfqanıstanda yox, SSRİ məkanında olan şəhərdir. Demək olar ki, Sumqayıtın fəalları, vətənpərvər sakinləri, zəhmətkeşləri bu ərafədə həyati əhəmiyyət daşıyan məsələlərin həllində bir an geri çəkilmədilər, hərbiçilərə artıq hərəkət etməyə imkan vermədilər, şəhərdə qayda-qanunu qısa bir müddətdə bərpa etdilər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, o zaman Sumqayıtda vəziyyət nə qədər ağır olsa da, heç bir müəssisə dayanmadı, heç bir təşkilatın fəaliyyəti pozulmadı. Demək olar ki, 16 gün şəhər yatmadı, hər bir məsələni nəzarət altına götürdü, özü öz xilasını təşkil etdi. Həm xüsusi orqanların əməllərindən, həm də 10 min nəfərlik Əfqanıstan adıyla yeridilmiş qoşundan. Hamı yaxşı başa düşürdü ki, hədəf nə Qarabağdır, nə də Sumqayıt, hədəf Bakıdır, onun sərvətidir və bütövlükdə Azərbaycan xalqını diz çökdürməkdir.

Hadisələr vaxtı Sumqayıtda mənim yanımda oturan, kabinetimdə gecələyən və kənara çıxmayan, üç gün mənim söhbətlərimi, əməllərimi, göstərişlərimi müşahidə edən DTK-nın birinci müavini, ordu generalı, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı F.D. Bobkov nəticədə, Moskvaya v/ç xətilə telefon edərək qısa söhbətdən sonra bir ifadə işlətdi: "S nimi ne tak prosto". Böyük səlahiyyətli DTK generalının bu sözləri yaxın vaxtlarda Azərbaycana qarşı ciddi təzyiqlərin mövcudluğunu şübhə altına qoymurdu.

Onlar və Qorbaçov yaxşı bilirdilər ki, respublikanın çətin vaxtında Heydər Əliyev millətin yanında duracaq və ona görə də rus imperiyasının Şərqlə qarşı siyası iftirası olan qondarma erməni amilindən Heydər Əliyevə qarşı təzyiq mexanizmi kimi istifadə etdilər.

Qorbaçov çirkin üsullara əl atdı-insanların tələfatı hesabına, millətlərin süni yaradılmış münaqişəsi hesabına şəxsi maraqlarını qorumağa çalışdı. O başa düşürdü ki, ədaləti pozana Allah qənim bəxş edir. Nəticədə elə də oldu. Qorbaçovun dağıdıcı siyasətinin davamçısı Yeltsin onu alçaldaraq əvəz etdi. Bunların dağıdıcı siyasəti həm Rusiyada, həm də bütün postsovet məkanında ifşa olundu.

Amma bu gün yeni Rusiyada prezident V. Putin və ümummilli liderimiz Heydər Əliyev kursunun layiqli davamçısı, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev özlərinin yaradıcı siyasəti əsasında millətlərinə sahib çıxmağa çalışırlar.

Son olaraq qeyd etmək istərdik ki, haqqında bəhs edilən məsələ bizim hamımız üçün böyük dərs olmalıdır. Millətin, dövlətin, müstəqilliyin müqəddəratı ortaya qoyulanda, insan haqları anlayışları üzə çıxanda, nə müxalifət, nə iqtidar, yalnız konstitusiya çərçivəsində Azərbaycanın milli iradəsi öndə getməlidir.

Müslümzadə C.
"Dirçəliş XXI əsr" 2005 № 84-85

СУМГАЙЫТСКИЕ СОБЫТИЯ — ХЛАДНОКРОВНО СПЛАНИРОВАННАЯ ЧУДОВИЩНАЯ АКЦИЯ

В нынешнем году исполнилось пятнадцать лет со дня кровавых событий 20 января. По традиции, отмечая эту печальную дату, азербайджанский народ почтил светлую память шехидов, отдавших жизнь за независимость и территориальную целостность своей Родины. В один из горестных январских дней и состоялась наша беседа с автором сценария фильмов «Эхо Сумгайыта» и «Эхо Сумгайыта-2» главным редактором газеты «Эхо Сумгайыта» Эйрузом Мамедовым, который поделился своими размышлениями об истоках череды трагических событий, пополнивших скорбные страницы истории Азербайджана.

— Эйруз муаллим, что заставило вас с известным кинорежиссером, ныне покойным Давудом Имановым и оператором Эльчином Гулиевым в условиях жесткой цензуры взяться за съемки ленты о городе, одно упоминание о котором в то время вызывало резкую негативную реакцию?

— Идея создания фильма родилась в конце 1988 года, когда СМИ Армении развязали оголтелую клеветническую кампанию не только у себя в республике, но также в России, Европе и Америке. Буквально сразу же после сумгайытских событий во Франции демонстрируется фильм о зверствах азербайджанцев. Позже нам откажут предоставить хранящуюся в архивах французского телевидения ленту, откровенно пояснив причину: любой специалист без труда определит, что это монтаж. Почти в это же время в Ереване выходит книга «Сумгайыт, геноцид, гласность», которая была представлена на очередном съезде ВЛКСМ(!). А в 1989 году латвийская газета «Юрмала» выпустила шестнадцатиполосный специальный номер, полностью посвященный Армении и сумгайытским событиям. На страницах, пропитанных ложью и ядом ненависти к азербайджанскому народу, в частности, выступили историк Ханзадян и поэтесса Сильва Капутикян. О достоверности изложенных в газете фактах можно судить лишь по указанному числу жертв. В зависимости от воли автора публикации оно колебалось от 300 до 1000 человек. К сожалению, тогда ни одно республиканское издание не отреагировало на клеветнические измышления армян, за исключением газеты «Эхо Сумгайыта», сотрудник которой Михаил Горин выступил с резким опровержением, ссылаясь на официальные источники.

Забегая вперед скажу, что даже в 2001 году, освещая карабахскую проблему, английская газета «Санди таймс» писала, что азербайджанцы не слабее армян, но они слабее и беспомощнее их в информационной войне. Поэтому нашей задачей было показать мировой общественности истинных организаторов и виновников сумгайытских событий. Осуществить замысел оказалось непросто. ЦК Компартии Азербайджана был категорически против задуманного нами проекта. Единственными, кто, не побоявшись последствий, поддержали нас, были председатель Сумгайытского горисполкома Расим Эминбейли и президент госконцерна «Азерикимя» Фикрет Садыхов, в то время возглавлявший ПО «Химпром», который финансировал съемки.

Премьера полнометражного документального фильма «Эхо Сумгайыта» состоялась на канале АзТВ-1 весной 1992 года. И уже летом лента была показана в представительстве Азербайджана в Москве. Именно тогда перед широкой общественностью были впервые обнародованы достоверные факты. После просмотра состоялась пресс-конференция с участием не только российских, но и зарубежных журналистов, искренне удивленных представленными в фильме точными сведениями, прозвучавшими из уст высокопоставленных представителей Прокуратуры и КГБ СССР. Откровением для всех стал факт о том, что во время сумгайытских событий погибли не 1000, а 32 человека. В этот день к нам подходили сотрудники агентства «Рейтер» и других средств массовой информации. Суть их высказываний сводилась к одному: вы очень слабо ведете идеологическую борьбу и в этом плане всегда проигрываете.

— Во время работы над первым фильмом вам удалось взять интервью у бывшего тогда в опале Гейдара Алиева. Но ведь это было сопряжено с большой долей риска?

— Это правда. В тот период мы были первыми журналистами из Азербайджана, с которыми он побеседовал. Гейдар Алиевич спросил, не боимся ли мы брать у него интервью, поскольку он находится под контролем. На что Давуд Иманов ответил, что защитой нам будет служить его авторитет. «Кроме того, подчеркнул Давуд муаллим, мы снимаем сегодняшнюю историю, а для азербайджанского народа важны ваше мнение и ваша оценка событий».

Делая анализ происходящего, Гейдар Алиев заявил, что это провокация, которая ведется давно, а вопрос о присоединении Карабаха армянское лобби поднимает не впервые.

Кстати, по возвращении в Баку нас действительно задержала спецслужба Азербайджана, однако спустя три часа, после наставительной беседы, мы были отпущены.

— Несмотря на это, в 1993 году вы приступили к съемкам трехчасового пятисерийного фильма «Эхо Сумгайыта-2», произведшего эффект разорвавшейся бомбы.

— Работа над вторым фильмом была завершена в достаточно короткий срок. В июле 1994 года он был продемонстрирован каналом АзТВ-1. В ленту вошли интервью с членами Политбюро ЦК КПСС, министром обороны Д.Язовым, председателем Верховного Совета СССР А.Лукияновым, секретарями ЦК КПСС А.Яковлевым и Е.Лигачевым, председателем КГБ СССР В.Крючковым, лидером ЛДПР В.Жириновским и др. Не удивительно, что фильмом заинтересовались разведорганы КГБ, предпринявшие попытку изъять отснятый материал.

Наша съемочная группа проживала в гостинице, которая находилась на территории Посольства Азербайджана в России. Я же оставался ночевать у родственников, у них же хранил и отснятые видеокассеты. Однажды утром, вернувшись в гостиницу, я обнаружил в номере человека, копавшегося в столе. На мой недоуменный вопрос он без тени смущения ответил, что жил здесь десять дней назад и оставил кое-какие документы (хотя мы занимали этот номер три месяца). Позже мы узнали, что это были люди из контрразведки, которой руководил Е.Примаков.

Вот почему перед отлетом в Баку мы, сделав копию фильма, приняли меры предосторожности, и как оказалось, не зря. На посадку мы отправились порознь: Давуд Иманов и Эльчин Гулиев — из аэропорта, я — из аэровокзала. За полчаса до отлета у Давуд муаллима изъяли кассеты (это были копии). На его заявление о нарушении прав человека вежливо пригласили просмотреть ленту, дабы убедиться, что она не содержит антироссийской пропаганды. Поскольку вся эта процедура заняла бы 35 часов (столько времени составлял отснятый материал), ленты обещали после проверки переслать хозяину. Надо ли говорить, что они так и были похоронены в недрах спецслужб. Оригиналы же записей, по моей просьбе, перевез в своем багаже парень — бакинец, имени которого я, к сожалению, не знаю до сих пор.

Впрочем, наша работа привлекла внимание не только КГБ. За записи интервью с Е.Лигачевым и В.Крючковым японская съемочная группа, которая не смогла добиться приема у этих высокопоставленных особ, предложила нам пять тысяч долларов. Не получив согласия, японцы удвоили гонорар. И хотя нам были крайне необходимы средства для продолжения работы и проживания в гостинице (в целях экономии приходилось даже питаться привезенными из дома продуктами), мы ни на секунду не усомнились в правоте принятого решения, ибо отснятый материал представлялся нам бесценным.

— Эйруз муаллим, каково было содержание бесед, записи которых вам с таким трудом удалось уберечь от посягательств контрразведки?

— Еще в начале 1993 года, рассуждая об НКО, В.Крючков высказал такую мысль:

«Ваша карабахская трагедия еще впереди. Определенный процент земель Азербайджана будет оккупирован. А потом пойдет политическая спекуляция».

Об этом же в апреле 1993 год в частной беседе, состоявшейся после интервью, недвусмысленно заявил и член команды Бориса Ельцина Г.Бурбулис. На вопрос о том, что захваченные к тому времени армянами Кельбаджары, это вовсе не Карабах, он ответил:

— Вы слишком наивны. В скором времени будут оккупированы весь Карабах и Агдамский район. Между крупными государствами, — пояснил он, — идет передел за сферу влияния на Кавказе. И лишь только после того, как эти государства договорятся, конфликт, источником которого является нефть, будет исчерпан. А до тех пор будут продолжаться войны.

В свете этих и других высказываний тех, с кем нам довелось побеседовать, нетрудно проследить цепь событий, предшествовавших карабахскому конфликту. В октябре 1987 года выводят из состава Политбюро, освободив от занимаемой должности, первого заместителя Председателя Совета Министров СССР Гейдара Алиева. Через месяц академик А.Аганбегян, выступая в Париже перед армянской диаспорой, заявил о необходимости воссоединения Карабаха с Арменией. Вот что сказал по этому поводу, давая нам интервью, А.Яковлев: «Аганбегян выступил в Париже не по собственной инициативе, он заручился поддержкой М.Горбачева».

В декабре 1987 года Михаил Горбачев встречается с представителями проживающей в американском штате Калифорния армянской диаспоры, которыми также поднимается вопрос о Карабахе. «Зодчий перестройки» обещает его рассмотреть. Ни для кого не секрет, что из этой поездки Михаил Сергеевич привез подаренные благодарными просителями произведения Айвазовского, древние рукописи православной церкви и предназначавшийся Раисе Максимовне браслет с бриллиантами. В январе 1988 года во всех районах Нагорного Карабаха и в Степанакерте проходят сессии Советов народных депутатов. На повестку дня выносятся единственный вопрос: о воссоединении НКАО с Арменией. Официальной реакции Москвы на этот провокационный антиконституционный выпад не последовало. В начале февраля в Баку начались волнения. В Степанакерт, Ереван и Баку с целью изучения общественного мнения выезжают секретари ЦК КПСС П.Демичев, Н.Долгих и Е.Разумовский. Выясняется, что азербайджанский народ категорически против присоединения Карабаха к Армении. И тогда разменной картой в грязной захватнической игре становится Сумгайыт. Здесь 28-29 февраля 1988 года провоцируются события, призванные создать из азербайджанцев в глазах мировой общественности образ диких варваров, с которыми невозможно жить. Отныне армянская пропагандистская машина начинает работать в полную мощь.

— То есть вы считаете, что сумгайытская трагедия была продумана заранее?

— Безусловно. Сумгайытские события — хладнокровно спланированная чудовищная акция. Об этом говорит достаточное количество лежащих на поверхности фактов. Незадолго до рокового дня многие состоятельные армяне, сняв свои сбережения, покинули город. С удивительной оперативностью были сняты на видеокамеру беспорядки, вдохновителем и организатором которых был некто Григорян. И наконец, не о циничности ли авторов этой драмы свидетельствует тот факт, что 1 марта (на следующий день после сумгайытских событий) в Ереване, рядом с пантеоном жертв турецкого геноцида, появился памятник запланированных ими же новых жертв?

Сегодня благодаря титаническим усилиям общенационального лидера Гейдара Алиева и его достойного преемника, Президента Азербайджана Ильхама Алиева нам удалось прорвать информационную блокаду. Большую работу в этом направлении ведут средства массовой информации республики и представители азербайджанской диаспоры, проживающие за рубежом. Я безмерно рад, что фильм «Эхо Сумгайыта» стал достойным вкладом в наше общее дело. Но он мог бы быть более весомым, если бы лента была переведена на английский язык. Мир должен увидеть истинное лицо армянских агрессоров.

— Вы правы, Эйруз муаллим, спасибо за беседу.

“ВЫШКА” 28 января 2005 года

Сумгайыт и Ходжалы – вкус жизни и дыхание смерти

Недавно мне довелось услышать выражение «Генералы планируют прошлую войну». Вначале подумалось, что это игра в парадоксы, на которой не стоило заострять внимание. Но потом решил поискать аналогии. А где их можно найти? Конечно, в прошлом опыте. Вот так и всплыло вновь это слово: «прошлое». Вообще, изучая нашу историю, мы не должны упускать из виду отношение к ней наших врагов. Да, именно их, потому что во всех громких событиях почти двух последних десятилетий, прежде всего, связанных с передвигаемыми на геополитической шахматной доске фигурами конфликта в треугольнике Азербайджан – Нагорный Карабах – Армения, звучали призывы заглянуть вглубь истории, начиная с 20-х годов прошлого века...

В армянском исполнении они выглядели как заклинания, вполне понятные для людей, привыкших «монтировать» свою историю. В нашем же – как попытки или аргументированно возражать, или отвечать на каждый их выпад, не забывая о том, что если гражданская история – это, прежде всего, факты и документы, то политическая история – это темп.

Документы – понятие постоянное и неизменное, рано или поздно они скажут свое единственное, правильное и веское слово. Но здесь сразу возникают два вопроса: когда это произойдет, и кому оно обязательно понадобится в данный момент?

Но наши враги. Нет, конечно, я не могу назвать их собеседниками, так же как и не сумею вообразить, а значит – описать ужас родных и близких, увидевших свое дитя в таком состоянии. Если учесть, что на этом этапе прервать беременность уже невозможно, то надо обладать гением Шекспира, чтобы описать последующую судьбу этих двух малышей – матери и ребенка. И об этом надо молчать?! О несуществующем геноциде, а в реальности - наказании за предательство, мы слышим уже многие десятилетия, но вот при отношении к собственным реальным трагедиям некоторые нам предлагают руководствоваться постулатом Уинстона Черчилля: «Единственный способ соответствовать меняющимся обстоятельствам – это меняться вместе с ними».

Мы часто слышали, пустую риторику идеологических соловьев, забывая об истине: чтобы по-настоящему узнать вкус жизни, надо почувствовать дыхание смерти. Я расскажу читателям на примере двух событий нашей национальной истории о том, какой бывает смерть. Перефразируя Иосифа Сталина, замечу, что враги нам скидку на милосердие к ним не сделают. Вот мы и вновь вернулись к этому выражению: «наших врагов». И так, они действовали и продолжают действовать, используя любые моменты политической истории, пытаясь при этом растянуть их на необозримо долгое время, необъятно долгое – на десятилетия и даже века. А почему нет, если до сих пор им это удавалось? Совсем недавно кто-то из политических лидеров Армении, кажется, министр иностранных дел, а может «местный карабахский вождь» заявил, что пусть азербайджанцы забудут о Нагорном Карабахе навсегда. И это было отнюдь не первое, а очередное, ставшее уже дежурным, заявление. Боюсь, что оно не вызвало особого волнения в атмосфере нашей беспамятности и наивной веры во все хорошее. А что изменилось? В сущности, ничего, как ничего не меняется от перестановки мест слагаемых. В губительной эпопее событий последних 17 лет вначале была наша везировско - комсомольская риторика, потом война, которую вновь сменила риторика уже армянская. Помню, на первом этапе процесса, в конце 80-х, когда под грохот политических доктрин Абдурахмана Везирова о «славном товариществе» и «международном братстве» у нас были созданы бригады, выезжающие в районы республики, чтобы убедить первых появившихся беженцев: все будет хорошо, и поэтому вам необходимо вернуться

обратно в Армению. Мне тоже пришлось побывать в Касум-Исмаиловском районе, причем даже в качестве руководителя одной из таких бригад. Никогда не забуду одну женщину, которая, по ее словам, «не успев даже накормить скотину, не закрыв двери и ворота», с двумя дочерьми, примерно лет 17 и 19-ти, бежала куда глаза глядят. А глядели они как раз в сторону того района, где мы с ней познакомились, - там жили ее родственники. Я побывал в их скромном, маленьком, совсем небогатом доме, для этих родичей-беженцев они смогли выделить комнатушку.

«Видел бы ты, какой у нас дом там»,- сказала она мне. А мы, руководствуясь партийными установками и собственной глупостью, убеждали ее вернуться, даже не подозревая о предстоящих событиях 20 января, в Ходжалы, Шуше и Агдаме... Мы агитировали, а на площади райцентра уже стреляли автобусы, туда же по распоряжению райкома партии местные торговые организации завезли продукты, чтобы те, кому предстояло погибнуть, прибыли на «свою Голгофу» сытыми. Пора было... «Хорошо, я поеду, но их не возьму, - сказала она нам, указав на дочерей. – Они останутся здесь». Где ты, милая, что с тобой случилось? Я часто думаю о тебе и очень редко, как и свою покойную маму, вижу во сне. В обоих случаях мы беседуем, я слышу ваши голоса, но образы не возникают. Я говорю о ваших лицах. Лиц не видно, только светлые пятна на женских плечах, словно нимб святых. Они и есть святые для меня, эти женщины: моя мать и та, другая женщина, которых я проводил в последний путь... Это ужасное воспоминание – ведь вся оставшаяся жизнь может стать наказанием.

... Два события, о которых я хочу рассказать, связаны между собой не месяцем, в котором они произошли – февралем, а глубокими процессами, происходившими в последние десятилетия прошлого века. Я буду говорить о Сумгайыте и Ходжалы, размышляя при этом о Родине и патриотизме, войне и мире, радостях и печалях.

Мой собеседник – известный азербайджанский ученый, проректор Государственной нефтяной академии, доктор философских наук, профессор Имран Байрамович Джафарзаде. Имран муаллим в беседах с коллегами и учениками неоднократно высказывал мысли о диалектической связи между патриотизмом и национализмом, потому что первое – это безбрежное чувство, почти религия, а второе – высокая культура уважения, о том, что мир требует самопожертвования, а поэтому, прежде чем укреплять что-либо, надо укреплять себя. Он является пока не только первым, но и единственным среди наших исследователей, который на монографическом уровне обратился к этим темам. Книги о Сумгайыте и Ходжалы завершены.

Это – глубокий общественно-политический анализ событий, связанный с армянской агрессией в Карабахе и провокационными акциями, совершенными дашнаками, про армянскими мафиозными силами и «демократами» Центра. Ходжалы – это целая эпопея из семи книг, раскрывающих проблему в широком историко-социальном и политическом плане. Книгу же о сумгайытских событиях ученый тоже только что закончил. Безусловно, выход этих исследований в свет в течение текущего года станет большим событием в общественно-политической и научной жизни Азербайджана.

- Имран муаллим, о чем должен думать человек, который изучает прошлое, пусть даже недавнее, особенно, когда оно связано с войной?

- Мне кажется, что он должен обладать желанием и умением заглянуть в будущее, пониманием, что, выигрывая войну, неправильно проигрывать мир, и в целом, на него не должна давить военная составляющая.

Вот какие признаки характеризуют ситуацию, при которой начала разворачиваться трагедия. Начнем с того, что Сумгайыт оказался не только четвертой попыткой со стороны армянских захватчиков

воплотить сепаратизм в жизнь (первые три были в 1921, 1945 и 1964 годах). Об этом подробно говорится в книге, все они осуществлялись в различных формах, а в данном случае речь шла уже о прямой агрессии.

- Как известно, термин «синдром» означает сочетание симптомов, характерных для какого-либо заболевания. Я думаю, что о деталях событий уже много писали. Хотелось бы поговорить о них в обобщенном плане.

- Обозначу лишь главные, основные, тем более, что весь ход событий описан в книге.

Признаков будущей трагедии было много, но далеко не все их своевременно разглядели тогда. Первое – психологическая ситуация. Ее осложнял ряд политических обстоятельств, связанных с нахождением в Сумгайите большого числа криминальных лиц. Из 18,6 тыс. проживающих там армян 1,5 тыс. имели более трех судимостей, 5 тыс. – по одной. Таким образом, 6,5 тыс. бывших осужденных являлись армянами. Что это, случайность, плановое задание или продуманная провокационная акция? О бандитском главаре Эдуарде Григоряне, совершившем целый ряд чудовищных преступлений, много писали.

Второе – около 20 тыс. молодых людей жили в 55-ти общежитиях и приспособленных под них зданиях в условиях подавленных, болезненных, скученных. Это тоже создавало напряжение, которое накаляли посыпавшиеся сообщения о событиях в Армении, затем и поток беженцев – несчастных, озлобленных, ограбленных, оскорбленных.

Третье – на сознание сумгайитцев весьма негативно воздействовала гибель земляков в Афганистане и Карабахе, в Чернобыльской трагедии.

Четвертое – если армянские вооруженные формирования совершали военную агрессию на территории Азербайджана, то изгнанные из Армении азербайджанцы сопротивления сепаратистам не оказывали, боевые отряды не создавали, не вооружались. Азербайджан не вмешивался во внутренние дела Армении, вооруженных отрядов на защиту беженцев не направлял, он молча размещал их.

- Это правильно?

- Во всяком случае – гуманно, цивилизованно. Впрочем, на эту тему нужно говорить специально и подробно. Но самое веское слово скажет История. А сейчас мы должны углубленно и последовательно работать в этом направлении. И мы делаем это.

Например, такой не слишком широко известный факт. В самый канун событий на рынках города внезапно появилось несколько сот лиц из Армении, которые привезли десятки тонн картофеля, проехав для этого десятки городов и больших районов Азербайджана. Огромную партию этого овоща сопровождали сотни опытных провокаторов, которые привезли значительную сумму денег, сигареты «Мальборо» спиртные напитки, наркотики. Это именно они были самыми активными зачинщиками и исполнителями преступлений в Сумгайите. Я слышал об этом от очевидцев-жителей. Но долго искал официальный источник, подтверждающий этот факт. Как видите, я рассказываю здесь о малоизвестных вещах. К сожалению, этого важного обстоятельства никто не пытается раскрыть и выявить соучастие гастролеров из Армении в преступных акциях. Армяне демонстративно продавали свой товар намного дешевле, никого не обсчитывали, обращались со всеми приветливо, были вежливыми и щедрыми, за солидную плату привлекали жителей к его реализации. Все это подозрительно и вызывает много вопросов:

- Почему армяне, насильственно изгнавшие сотни, зная возмущенную реакцию общественности нашей республики, под предлогом продажи картофеля приехали в Сумгайыт?

- Тогда Азербайджан не нуждался в картофеле, им были завалены все торговые точки, причем, доставленным из Белоруссии. Зачем же они рисковали? Почему продавали картофель по более низким ценам?

- Почему, проехав десятки населенных пунктов, они прибыли именно в Сумгайыт, рядом с бурлящим Баку?

- Как им вообще удалось произвести у себя картофель в таком количестве?

- Почему у них было столько сопровождающих – ведь не стратегический же товар они перевозили?

- Почему ни до, ни после они с таким товаром в Сумгайыт не приезжали?

Все это надо изучить, чтобы подкрепить наш вывод о том, что действительно каждая новая их акция проходила в новом формате.

- Имран муаллим, думаю что сюда же примыкает известный вопрос об информационных «новациях» армян в Сумгайыте.

- Да, это действительно, но кое-что я добавляю. 28 февраля большая группа кинооператоров из Армении и ряда западных стран заняли места, они также разместились в удобных точках, поднялись на крыши домов, стояли вдоль проспектов, на площадях. Это значит, им не только было известно о предстоящих событиях, но и о том, по какому маршруту пройдут люди, когда и, в основном, где начнутся волнения. Все они были наготове, правда, число их уточнить мы не смогли. Но масштабность и оперативность этой работы и ее объем охвата мест происходящих событий убеждают в том, что в съемке приняли участие более 100 различных представителей гостелерадио Армении. Более того, в городе находились десятки «РАФов» и «ГАЗ-24» с госзнаками этой республики.

Парадоксально, что в этот день в Сумгайыте не оказалось ни одного оператора из Баку. Возникает резонный вопрос: почему из Еревана заранее приехали десятки операторов, а из Баку – ни одного? Ясно, что в Баку не знали, что ожидается акция, а Ереван действовал по заранее составленному плану.

- И результат этой «работы»?

- Были ими достигнута невиданная оперативность: буквально в течение суток они обработали готовые, при этом сфабрикованные ленты, смонтировали их, и на следующий день уже состоялся «выброс» сюжетов на телеэкраны многих европейских стран. Их видели, в частности, азербайджанский ученый, академик Магсуд Алиев – в Париже и известный азербайджанский писатель Магсуд Ибрагимбеков – в Стокгольме.

- А выводы?

- Они налицо, но можно и конкретизировать:

- дело не только в том, что зарубежные, в том числе армянские кинооператоры предварительно были проинформированы, подготовлены и завербованы, но к этой акции приложили руку проармянски настроенные представители Центра, которые в условиях жестокого тоталитарного режима, тем не менее,

сумели обеспечить приезжих из-за рубежа соответствующий им проезд даже в глубинные районы Союза:

- в печати отмечалось, что многие детали этого фильма были сняты с верхних точек. Это значит, что кинооператоры размещались в квартирах своих армянских соплеменников или снимали с крыш их домов:

- известно, что подготовка фильмов любого стандарта требует значительного времени. Каким же образом удалось за одни сутки смонтировать поспешно снятые кадры и запустить на экран этот гнусный фильм? Это значит, что, во-первых, в это сложное дело включилась группа зарубежных специалистов, во-вторых, были использованы фальшивые кадры, снятые в Армении и Нагорном Карабахе:

Добавим, что, по словам, кстати, армянина Роберта Аракелова, один из влиятельных чиновников в Ханкенди на вопрос, знает ли он, кого назначили министром связи, почты, телеграфа Армении, ответил, что того, кто организовал в Сумгайыте эти съемки. В ответ же на вопрос: следовательно, все это было заранее известно, последовал ответ: «Ну конечно, у них все было рассчитано».

- Непостижимо и то, что армяне с космической быстротой сумели показать эту фальшивку во многих странах Европы. Это им удалось, только опираясь на финансовые возможности своих близких лоббистов и дальней диаспоры:

- Самые серьезные обвинения имеются в адрес соответствующих правоохранительных органов, призванных следить за ситуацией в городе. Почему они «не заметили» пришлых армян, не контролировали их действий и вовремя не обезвредили? Этот вопрос тоже пока остается без ответа. Но ответ должен быть и будет.

- Имран муаллим, думаю, что мы еще об одном совершенно загадочном обстоятельстве – о пресловутом памятнике в Ханкенди.

- Да, факт достойный книги Гиннеса! Представьте себе, широкая общественность Азербайджана узнала о событиях в Сумгайыте на следующий день, а всего сутки спустя в Ханкенди был сооружен памятник 26 армянам, погибшим в Сумгайыте. Спрашивается, как они в течение одних суток без проекта, сметы, материалов, выбора места сумели соорудить огромный памятник сложной железобетонной конструкции?! Уже одного этого достаточно, чтобы понять: речь шла об очередном этапе давно разработанного комплексного сценария.

- Вы говорили об участии центральных органов в этом вопросе.

- Да, о событиях 28 февраля в Азербайджане и Армении узнали из республиканских газет на следующий день. Тогда же по телевидению этих первые лица К.М.Багиров и К.С.Демирчян. Удивительно, но тексты их заявлений почти тождественны, как из-под копирки, оба руководителя вели речь лишь о «хулиганствующих элементах, спровоцировавших в Сумгайыте беспорядки, бесчинства и насилия».

- Да, вот уж как полностью «совпали» позиции сторон – агрессора и его жертвы!

- Это, безусловно, было продиктовано жесткой установкой Центра.

- Имран муаллим, действительно, эта тема неисчерпаема. И ваша книга покажет нам широкое полотно событий. Мы ждем ее.

- Спасибо. Конечно, не все в ней отражено, но надеюсь, что достаточно многое. Работа еще предстоит большая.

- Вы давно работаете в АГНА. Я слышал, что один героически погиб на улицах Сумгайыта.

- Да, это студент энергетического факультета Джанполад Оруджев. Я подробно рассказываю в книге о подвиге этого юноши и судьбе его семьи. Здесь скажу коротко: в результате провокации в Сумгайыте в город были введены войска с бронетехникой. Возмущенные горожане, и без того уже ставшие жертвой армянских сепаратистов, выразили протест против тенденциозной политики Центра. Жители, в частности, молодежь, не страшась смерти, пытались преградить войскам путь. Джанполад с палкой в руках встал перед одним из танков и хотел остановить его. Но танк продолжал двигаться, и тогда с возгласом «Мы вас не боимся, убирайтесь из города, вы нацисты» Джанполад бросился под его гусеницы.

А я напомним тем, для кого нелепостью выглядит попытка с палкой идти против бронированного чудовища, сцену из замечательного спектакля МХАТа «Соло для часов с боем», когда один из героев сказал о кажущихся нелепыми действиях: это ужасно! Нет, ответил ему другой, которого, кстати, играл великий артист Михаил Яншин, это – прекрасно!

“Бакинский рабочий” 01 марта 2005